

OOST-VLAANDEREN

1830-1914

Het grondgebied van de huidige provincie Oost-Vlaanderen omvat het oostelijke deel van het vroegere graafschap Vlaanderen. Na de inlijving van onze gewesten in de Franse tijd werd dit graafschap, dat feitelijk reeds sinds het verdrag van Utrecht (1713) in twee stukken was uiteengevallen, opgedeeld in twee departementen: het westelijke Leiedepartement en het oostelijke Scheldedepartement. Dit laatste moest onder het Hollands Bewind een deel van het grondgebied terug afstaan: Zeeuws-Vlaanderen, het grondgebied ten Zuiden van de Schelde, werd terug ingedeeld bij de provincie Zeeland.

Oost-Vlaanderen was volgens de telling van 1846 de dichtst bevolkte Belgische provincie. Ze telde toen 793.264 inwoners, waarvan er 779.463 op de vraag welke taal men gewoonlijk sprak, "Vlaams" of "Hollands" antwoordden. De grenzen van de provincie werden na 1830 slechts twee keer gewijzigd. In 1923 werden Burcht en Zwijndrecht aan de provincie Antwerpen afgestaan; in 1962 werd Everbeek (voorheen Henegouwen) Oost-Vlaams grondgebied terwijl Amengijs (Amougies), Orroir en Rozenaken (Russeignies) (voorheen Oost-Vlaanderen) Henegouws grondgebied werden.

Op politiek vlak nam Oost-Vlaanderen in 1830 een aparte plaats in het Belgisch politieke landschap in. De erkenning van het Voorlopig Bewind door de Provinciale Staten was er moeizaam verlopen en in

tegenstelling tot andere provincies waar in de periode 1830-1836 de Gedeputeerde Staten het dagelijks beleid moesten verzekeren – de Provinciale Staten kwamen niet meer samen – werd in Oost-Vlaanderen een Comité de Conservation aangesteld, dat de Gedeputeerde Staten moest vervangen. Het Voorlopig Bewind stond argwanend tegenover deze provincie, waarvan de hoofdstad een bolwerk was van orangisme. Die beweging kende ook onder meer in Eeklo, Sint-Niklaas en Lokeren veel bijval.

De eerste Oost-Vlaamse gouverneur onder Belgisch bewind, Pierre de Ryckere, werd omwille van zijn sympathieën voor de Prins van Oranje eind 1830 vervangen. Na hem werden drie Limburgers, die in 1830 de kant van de Belgische Omwenteling kozen, tot gouverneur van Oost-Vlaanderen benoemd: baron Werner de Lamberts-Cortenbach (1831-1834), burggraaf Charles Vilain XIIII (1834-1836) en baron Louis de Schiervel (1837-1843).

De Bestendige Deputatie van Oost-Vlaanderen bestond tot 1866 zowel uit liberalen als katholieken. Vanaf dan was de deputatie homogeen katholiek samengesteld en die situatie wijzigde pas in het interbellum, toen een coalitie werd gevormd met de Vlaams-nationalisten.

De laatste 19de-eeuwse liberale gedeputeerde die in 1866 een punt zette achter zijn politieke carrière was J.B. Groverman, oud-griffier van de Provinciale Staten. Hij is een duidelijk voorbeeld van de generatie Gentse orangisten die na 1839 door het liberalisme werd opgeslorpt en daar – als een van de weinigen binnen de toenmalige liberale beweging – het Vlaamsgezind element binnenbracht. In de Oost-Vlaamse provincieraad werd in 1836 een twintigtal orangisten (op 73 raadsleden) verkozen. Alle tien verkozenen van het kanton Gent waren orangist.

In de beginperiode vinden we de verdedigers van de belangen van de Vlaamse taal hoofdzakelijk evenwel niet uitsluitend in hun midden. Voor het geheel van de periode 1830-1914 kunnen we stellen dat tussenkomsten ten voordele van het gebruik van de Vlaamse taal in de Oost-Vlaamse provincieraad persoonsgebonden zijn. Los van de ideologische tegenstellingen werd het gebruik van de Vlaamse taal verdedigd door dezelfde groep mensen die ook op andere maatschappelijke vlakken (zoals bijvoorbeeld de vernederlandsing van het gerecht) actief was. We zullen die provinciaal verkozenen dan ook electoraal situeren.

Het kiessysteem verplicht Vlaamsgezinde politici te opereren binnen de traditionele partijen

In de periode vóór de Eerste Wereldoorlog zag het partijlandschap er doorgaans vrij eenvoudig uit. Naar gelang van de stad of de streek waren de liberalen of de katholieken heer en meester of werd de electorale koek onder hen verdeeld. Naar het einde

van de 19de eeuw toe kon de socialistische partij hier en daar, zoals in de industriestad Gent met zijn arbeidersproletariaat, rekenen op enig succes. Heel af en toe namen toen ook katholieke of liberale dissidenten deel aan de verkiezingen. De katholieke dissidenten zochten een eigen weg uit onvrede over de starre houding van een grotendeels Franstalige katholieke partij en vooral omwille van de afkeuring door het episcopaat. Bij die eerste christen-democraten zoals in het Aalsterse, in de toenmalige pers smalend "schismocrates" of "néo-democrates" genoemd, speelde het Vlaamsgezinde aspect een belangrijke rol. Echt succes hadden zij echter nog niet. Zolang het kiesstelsel niet wijzigde en het principe van de absolute meerderheid niet werd afgeschaft, maakten zij geen echte kans. Daarin zou pas verandering komen na de Eerste Wereldoorlog, met de invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht en het evenredigheidsstelsel (in 1899 voor nationale verkiezingen, in 1921 voor provinciale verkiezingen toegepast). De meeste flaminganten waren dus wel verplicht hun gacing te zoeken bij de bestaande partijen.

Wat Oost-Vlaanderen betreft kan men voor de provincieraadsverkiezingen in de 19de eeuw wijzen op enkele geïsoleerde Vlaamsgezinde lijsten. Geografisch beperkten deze zich tot twee regio's: het Meetjesland en het Aalsterse (het Land van Aalst en de Vlaamse Ardennen). Als wij deze van naderbij bekijken valt het op dat vaak dezelfde namen terugkeren. De flaminganten probeerden hun geluk op verschillende plaatsen. Een tweede kenmerk is dat zij procentueel geen onaardig resultaat behaalden. Toch werden maar twee van die Vlaamsgezinden verkozen in de provincieraad: **Jan-Baptist Vanlangenhacke** (1891) en **Karel van Compernelle** (1894).

Vooreerst was er dus de streek ten noordwesten van Gent, het Meetjesland rond Eeklo en Maldegem. In het kieskanton Waarschoot werden in mei 1893 buitengewone verkiezingen gehouden (het systeem van de plaatsvervangende raadsleden trad pas in voege vanaf 1894) ter vervanging van advocaat Louis de Reu. **Hector Plancquaert**, die op dat moment in Zomergem woonde, nam het op tegen de Gentse advocaat en vrederechter **Albert Dutry**, kandidaat van de katholieken. Plancquaert behaalde 40,3% van de stemmen tegenover 59,7% voor Dutry. Toen in juni 1900 de handelaar en katholieke dissident **Léon van Peteghem** het opnam tegen advocaat **Herman de Baets**, waren de verhoudingen ongeveer identiek: 42,5% voor de dissident tegenover 57,5% voor de katholieke kandidaat. De populariteit van De Baets, zoon van de Vlaamsgezinde advocaat en volksvertegenwoordiger **Pieter de Baets**, steeg zeer snel. In juni 1912 behaalde hij met 3020 voorkeurstemmen 81,7%, terwijl de bekende christen-democraat Plancquaert vrede moest nemen met 9,9%. Hector Plancquaert zou

ook in andere kantons zijn geluk beproeven bij de provincieraadsverkiezingen. Zo was hij in 1898 zowel kandidaat in Nevele als in Evergem. Telkens kreeg hij ongeveer 25% van de stemmen achter zijn naam maar hij werd nooit verkozen, wat hem de bijnaam van "graaf van Buisegem" opleverde. Karel van Compernelle slaagde er in 1894 wel in als christen-democratisch kandidaat verkozen te worden voor het kanton Kaprijke (57%). Hij behaalde zelfs meer stemmen dan de katholiek Emiel Dauwe, notaris en schepen te Eeklo. Maar bij de volgende verkiezingen stond Van Compernelle op de lijst van de katholieken. Hij werd toen samen met Dauwe herkozen, terwijl de christen-democraat Leyman het onderspit moest delven. Dit geval illustreert duidelijk de onzekere positie van de nog prille Vlaamsgezinde lijsten.

In het zuiden van de provincie was de streek rond Aalst een echt proefstation voor Vlaamsgezinde kandidaten. De eerste christen-democraten uit Brugge, Kortrijk-Waregem, Ninove en Aalst hadden regelmatig op landdagen contact met elkaar. Aalst was dus zeker geen geïsoleerd geval, maar het is daar dat het eerst tot een Vlaamsgezinde politieke partij kwam. In het kanton Aalst hadden de katholieken sedert de jaren 1880 met een liberale oppositie af te rekenen. Maar bij de eerste provincieraadsverkiezingen volgens het algemeen meervoudig stemrecht (1894) dongen ook socialisten en christen-democraten naar de gunst van de kiezer. Dat was niet verwonderlijk met een verzesvoudiging van het kiezerspubliek (van 3200 naar 18.000 geldige stemmen). Met de advocaat Celestien Ghyselinckx als lijsttrekker behaalden de daensisten bijna 39%. Bij de volgende verkiezingen behaalden zij telkens tussen 25 en 30%. Opvallend hierbij is dat die daensistische kandidaten uit een andere sociale klasse afkomstig waren dan de katholieken. Het waren meestal kleine landbouwers en handelaars, letterzetters of journalisten met eerder uitzonderlijk een advocaat of geneesheer. Dat stond in schril contrast met de katholieke kandidaten uit de lokale elite. Dit waren hoofdzakelijk notarissen, geneesheren, industriëlen, burgemeesters en schepenen die doorgaans Franstalig waren. Felix (de) Béthune bijvoorbeeld, advocaat en provincieraadslid van 1889 tot 1900 was de zoon van Paul Valery, zelf gewezen provincieraadslid en 31 jaar lang senator. De broer van Felix, advocaat Louis de Béthune, deed in 1908 zijn intrede in de provincieraad, was schepen te Aalst en werd in 1912 verkozen tot volksvertegenwoordiger.

In het kanton Ninove was er een zeer actieve christen-democratische en Vlaamsgezinde oppositie rond de figuur van Jan-Baptist Vanlangenhaeke en het weekblad *Klokke Roeland* (vandaar de naam Roelanders). Deze advocaat werd er in 1891 voor de provincieraad verkozen als "onafhankelijk katholiek". Hij leidde bij hem thuis een soort volkshoge-

school avant la lettre, waarin een hele schare van jonge Vlaamse intellectuelen (Aloïs de Backer, Michel de Pelsmaeker, Hector Plancquaert en vele anderen) gevormd werden. In 1893 was hij medestichter van de **Christene Volkspartij** van priester **Adolf Daens**. In 1894 was er bij de provincieraadsverkiezingen in Ninove een tweede ronde tussen twee conservatieve katholieken en twee christen-democraten (Frans Lambrecht en Simons). Laatstgenoemden behaalden in de eerste ronde ongeveer 39% en in de tweede ronde 45%, maar werden toch geklopt door de conservatieve kandidaten. Ook in de hieropvolgende verkiezingen haalden zij het ondanks redelijke stemmenpercentages niet tegen de sterke kandidaten waarmee de katholieken uitpakten: de 'landbouwer' Henri Sonck was meer dan twintig jaar burgemeester van Denderleeuw en werd als provincieraadslid in 1898 opgevolgd door de advocaat Jean Rollier, die na meer dan dertig jaar provincieraadslid waarvan tien als gedeputeerde in 1929 tot griffier benoemd werd. De handelaar Gustaaf van Cauwelaert die in 1896 verkozen werd, was bijna dertig jaar burgemeester van Denderwindeke. Bij de laatste vooroorlogse verkiezingen in 1908 behaalde de Vrije Christene Volkspartij ongeveer 35% van de stemmen, maar met het vigerende kiesstelsel hadden zij geen recht op een verkozene. De toenmalige lijsttrekker Karel L. de Bruyn zou na de invoering van het nieuwe kiessysteem (1921) wel verkozen worden (zie infra). In het kanton Geraardsbergen hadden de christen-democraten minder succes. Frans Lambrecht (eveneens kandidaat in Ninove), lange tijd een van de nauwste medewerkers van priester Daens en de promotor van de beweging in Brabant, behaalde bij de verkiezingen van juli 1896 ongeveer 5%. Wellicht is dit te wijten aan het feit dat hier naast een katholieke (55 tot 60%) ook een liberale lijst (30 tot 35%) deelnam aan de verkiezingen. Daardoor was de concurrentie veel groter. Ook hier deden de katholieken een beroep op leden van de lokale politieke elite. Arthur vander Linden was landbouwingenieur en grondeigenaar. Als burgemeester van Goefferdinge volgde hij zijn vader op die dit ambt 34 jaar had bekleed. Vander Linden was in totaal 37 jaar lid van de provincieraad (vanaf 1886), waarvan 28 als gedeputeerde en met een korte onderbreking tijdens welke hij Kamerlid was. Prosper de Clippele, grondeigenaar en provincieraadslid van 1882 tot 1921 was al sedert 1872 gemeenteraadslid te Geraardsbergen en zou er gedurende 23 jaar schepen blijven. En de industrieel Emiel Vandertaelen, lid van de provincieraad vanaf 1899 werd in 1900 benoemd tot burgemeester van Idegem; hij bleef dit tot zijn dood in 1915.

Ook buiten het eigenlijke kerngebied namen daensisten deel aan verkiezingen. **Michel de Pelsmaeker**, een advocaat uit Denderleeuw bij Aalst stelde zich in 1896 kandidaat als christen-democraat in

het kanton Nederbrakel. Samen met Theofiel Faignaert nam hij het op tegen twee gevestigde katholieke kandidaten: Albert Solvyns, Gents advocaat en gedeputeerde (1890-1898) en René van Ongevalle, geneesheer en burgemeester van Sint-Maria-Lierde. De christen-democraten behaalden toen ongeveer 39% (De Pelsmaeker was in 1896 ook kandidaat in Herzele en behaalde daar 43,5%), maar werden niet verkozen. Toen Solvyns in 1899 opgevolgd moest worden was de katholieke kandidaat niemand minder dan de Fransgezinde advocaat Pierre Verhaegen, zoon van Arthur Verhaegen en later stichter van de Ecole des Hautes Etudes. Met 46,9% boekte Faignaert als tegenkandidaat een zeer goed resultaat, maar hij werd niet verkozen.

In het Waasland werden op provinciaal vlak schijnbaar geen echt grote figuren uit de V.B. verkozen. Toch verdient de streek enige aandacht.

Het kanton Sint-Niklaas stuurde in 1848 twee orangisten naar de provincieraad: oud-burgemeester F. de Munck-Moerman en Antoine Boeyé. In 1847 had het arrondissement Sint-Niklaas Théodore-Emile de t' Serclaes de Wommersom, de latere gouverneur (1871-1879) van Oost-Vlaanderen, als Kamerlid verkozen. Die werd toen gesteund door het Vlaamsch Gezelschap van Gent.

Bij de provincieraadsverkiezingen van 1882 werden drie katholieke provincieraadsleden verkozen: Emile Meert, Joseph van Naemen en Pierre Vermeire. Van Naemen zou in maart 1886 tot volksvertegenwoordiger worden verkozen en in de Kamer de eed in het Vlaams afleggen. Onder zijn burgemeesterschap (1879-1917) werd de stedelijke administratie van Sint-Niklaas volledig vernederlandst (1890) en zette de gemeenteraad zich, vooral na 1908, sterk in voor de Vlaamse kwestie. Pierre Vermeire, schepen van Sint-Niklaas (1879) tot bij zijn aanstelling als gedeputeerde (1892), was afkomstig uit Hamme. De opbrengst van zijn *Verhandeling over de Vlaemsche Beweging* (1858) had hij bestemd voor de Maetschappij Tael en Kunst te Hamme. Hij ontpopte zich als een verdediger van het pan-Germaans standpunt (pan-Germanisme).

Sint-Niklaas was in die periode in de greep van de katholiek-liberale tweespalt en de schoolstrijd. Beide bewegingen hadden ook af te rekenen met interne tegenstellingen. Bij de katholieken ontstond een Vlaamse studentenbeweging aan het Klein Seminarie van Sint-Niklaas; aan liberale zijde botste het Casino, een liberaal francofoon bolwerk, met het Willemsfonds.

De vernederlandsing van de instelling

Vermits de provincieraad het forum is waar op het intermediaire niveau gediscussieerd wordt, werden die discussies hier als uitgangspunt genomen. Dat houdt beperkingen in met betrekking tot de bevoegdheden van die instelling. De provincieraad mocht zich enkel uitspreken over zaken van provin-

ciaal belang. Inzake onderwerpen van 'nationaal' belang, mocht zij met andere woorden enkel advies uitbrengen of aanbevelingen doen. Vandaar dat 'nationale' knelpunten, zoals bijvoorbeeld de **Grievenscommissie** van 1856, niet direct aan bod kwamen in de Oost-Vlaamse provincieraad. De provincieraad kwam trouwens aanvankelijk slechts eens per jaar gedurende ongeveer twee weken samen. Het verhaal illustreert wel dat de initiatieven die hier genomen werden niet louter uitvoeringen waren van verplichtingen die door de wet werden opgelegd. Zo werden reeds in 1888 in Oost-Vlaanderen vertalingen uitgegeven van de gemeentewet, de provinciewet en de grondwet, lang voor de officiële vertaling (pas in 1975 werd een Nederlandse versie van de provinciewet ingevoerd) en tien jaar voor de **Gelijkheidswet** (1898). Op Oost-Vlaams grondgebied werd voor deze wet geageerd door onder meer het **Algemeen-Nederlands Verbond**, waarvan de Gentse tak tussen februari 1897 (toen de Senaat het oorspronkelijke voorstel-**Edward Coremans** verwierp) en april 1898 (toen de wet uiteindelijk werd aangenomen) niet minder dan 38 meetings organiseerde op het Oost-Vlaamse platteland en een campagne voerde om de gemeenteraden verzoekschriften naar het parlement te doen sturen.

De eerste pogingen

De Oost-Vlaamse provincieraad koos in 1836 het Frans als voertaal. In 1840 werd er voor het eerst sedert 1830 Nederlands gesproken door **Karel L. Ledeganck** en **Pieter Ecrevisse**. Hun tussenkomsten hielden verband met de toen goedgekeurde motie betreffende het gebruik van de Vlaamse taal in bestuurszaken en een vraag aan de regering om geen Nederlandsonkundige personen in een openbare functie te benoemen. Een gelijkaardige tekst werd in 1840 in de Antwerpse provincieraad goedgekeurd. Uit de tussenkomst van de Oost-Vlaamse gouverneur L. de Schiervel bij de besprekingen blijkt dat de Oost-Vlaamse provinciale administratie de Vlaamse taal toen al gebruikte in de officiële relaties met personen en administraties die haar in die taal aanschreven.

De vraag naar het gebruik van het Nederlands dook in de provincieraad opnieuw op in de jaren 1861-1862, met de vragen om de provinciale reglementen in het Frans en in het Nederlands op te stellen en in beide talen te stemmen, en alle van kracht zijnde reglementen naar het Nederlands te vertalen. Die vragen gingen uit van **De Tael is gan(t)sch het Volk**. Deze culturele vereniging, opgericht in 1836, was ook de gangmaker geweest van het **petitionnement**. Gelijkaardige vragen volgden in 1868, uitgaande van het **Willemsfonds** en van de in december 1867 gestichte **Gentse Vlaamsche Liberale Vereeniging**, een pressiegroep binnen de doctrine Franstalige liberalen. In beide verenigingen speelde **Jacob F. Heremans** een belangrijke rol. Hij

was het eerste Oost-Vlaams provincieraadslid dat na Ledeganck (overigens zijn schoonbroer) en Ecrevisse en als enige in 1870 zijn tussenkomsten in de provincieraad in het Nederlands hield. Dat het feit dat die twee Nederlands hadden gesproken, enkel kort in het Frans werd vermeld in de processen-verbaal van de provincieraad en dat de tekst van Heremans wel integraal werd afgedrukt heeft een louter administratieve reden. De integrale teksten van de discussies in de provincieraad werden immers pas vanaf 1870 weergegeven. In 1872 werd daartoe een Nederlandstalige stenograaf aangesteld.

Gouverneur E. de Jaegher (1848-1871) stelde duidelijk dat Heremans het recht had de Vlaamse taal te gebruiken. Het argument van Heremans – namelijk dat de taalvrijheid gewaarborgd werd door de grondwet – werd later gebruikt door de Franstalige provincieraadsleden die hun tussenkomsten in het Frans lieten opnemen vanaf het ogenblik dat de processen-verbaal van de provincieraad in het Nederlands werden uitgegeven (1890).

Naar een provinciaal reglement op het gebruik van de Vlaamse taal in bestuurszaken (1889)

In de periode waarin op nationaal vlak de eerste wetten op het gebruik van het Nederlands totstandkwamen (1873-1883), werd door Oost-Vlaamse provincieraadsleden met succes geijverd voor de vertaling van de provinciale reglementen en van de jaarlijkse redevoeringen van de gouverneur.

In 1874 behoorde Heremans, samen met de liberaal E. Willequet en de katholieken G. Mussely (initiatiefnemer), L. van Steenberghe, E. de Kerchove, Karel L. de Bruyn, J. Geerinckx en L. de Reu tot de indieners van een voorstel om alle nog van kracht zijnde provinciale verordeningen, in beide talen gedrukt, aan de provincieraadsleden te bezorgen. Dat voorstel werd aangenomen maar de praktische uitwerking ervan nam nog vele jaren in beslag omdat onder meer van de gelegenheid werd gebruikgemaakt om die verordeningen waar nodig te herzien. De homogeen katholieke deputatie werd toen voorgezeten door gouverneur **Théodore-Emile de t' Serclaes de Wommersom** (1871-1879), voormalig gouverneur van Limburg (1857-1871) en katholiek volksvertegenwoordiger (1847-1857), die zich tijdens de Kamerdebatten rond het hoger onderwijs in 1849 had opgesteld als een verdediger van de Vlaamse taal.

Het was onder andere ook Heremans die argumenteerde dat de landbouwbevolking er belang bij had dat teksten en reglementen met betrekking tot de landbouwproblematiek in het Nederlands gepubliceerd werden. Dat argument werd door H. Goossens, Gents liberaal verdediger van de Vlaamse belangen in de provincieraad (1876-1892) in 1881 gebruikt om de vertaling te vragen van de toespraak van de gouverneur op de openingszitting.

Gouverneur L. Verhaeghe de Naeyer (1879-1884) had die toespraak aan de landbouwproblematiek gewijd. Vanaf dan werden die jaarlijkse toespraken vertaald.

In de periode 1889-1892 stond in de discussies in de Oost-Vlaamse provincieraad de Vlaamse kwestie op de voorgrond. Toen vonden katholieken en liberalen elkaar over de partijgrenzen heen, om te komen tot een provinciaal reglement op het gebruik van de Vlaamse taal in bestuurszaken. Het voorstel dat leidde tot het Oost-Vlaams reglement werd ingediend door 14 katholieke en 8 liberale provincieraadsleden en verdedigd door **Albert Fredericq** (een van de weinige liberale verdedigers van de Vlaamse belangen in de provincieraad 1879-1898). Dat voorstel haalde het met 47 stemmen voor (33 katholieken en 14 liberalen), 22 tegen (waaronder 21 katholieken) en één onthouding. Van de vijf aanwezige katholieke gedeputeerden stemde alleen L. de Reu voor het voorstel, dat hij zelf mee had ondertekend. **Pierre Vermeire** kwam de volgende dag uitdrukkelijk op die stemming terug omdat hij niet wou dat tegenstemmen zou worden uitgelegd als een anti-Vlaamse houding. Volgens hem waren de provincieraadsleden die tegenstemden – net als hijzelf – van plan te stemmen voor andere, minder vergaande voorstellen.

Gedeputeerde (1881-1892) en latere griffier van de provincie Oost-Vlaanderen (1894-1917) L. de Reu had inmiddels ook gezorgd voor een Nederlandse vertaling van de grondwet, de provinciewet en de gemeentewet. Dit naar aanleiding van het verzamelen van alle provinciale verordeningen, een werk dat veertien jaar in beslag nam en waarvan de resultaten in 1886-1888 gepubliceerd werden. Als landbouwerszoon uit de plattelandsgemeente Sleidinge die in Leuven rechten had gestudeerd, bleef hij sterk geïnteresseerd in landbouwproblematiek. Hij werd de eerste voorzitter van de katholieke Landbouwersbond die in 1891 werd opgericht. In deze bond speelden vooral baron **Arthur Verhaegen** (gedeputeerde 1892-1900, vooral bekend als oprichter van de Antisocialistische Werkliedenbond) en Jules Maenhaut een belangrijke rol.

In 1889 besliste de Oost-Vlaamse provincieraad zich te “bedienen van het Vlaams voor alle stukken die slechts in één taal worden opgesteld. Alle ontwerpen van reglement zullen gelijktijdig in de twee talen aan de raad worden voorgesteld. De Vlaamse tekst zal voor de Franse worden besproken en gestemd. De beampten van de provincie zullen voor de behandeling van alle ambtelijke zaken de Vlaamse taal gebruiken, behoudens de gevallen waar de belanghebbenden de Franse taal verkozen hebben. De bestuurlijke briefwisseling zal altijd in het Vlaams geschieden. Er zal enkel uitzondering worden gemaakt voor de gemeenten en de personen die uitdrukkelijk zullen verklaren de Franse taal te verkiezen.”

In een tussenkomst bij die besprekingen stelde gouverneur R. de Kerchove d'Exaerde (1885-1919) dat de beschikkingen van de wet op het gebruik van het Nederlands in bestuurszaken (1878) in zijn provincie al volop werden toegepast. Die gouverneur hield vanaf 1893 zijn jaarlijkse toespraken bij de opening van de provincieraad afwisselend in het Frans en in het Nederlands.

Waar de wet van 1878 inzake het gebruik van het Nederlands in bestuurszaken beperkt bleef tot de centrale besturen, regelde de wet van 1921 het taalgebruik tevens voor provincie- en gemeentebesturen.

Aan de basis van die wettekst lag een voorstel van Lionel Pussemier, burgemeester van Eeklo (1921-1938), die voor hij volksvertegenwoordiger werd (1918-1936), provincieraadslid (1898-1918) en bestendig afgevaardigde (1901-1918) van de provincie Oost-Vlaanderen was geweest.

Tot aan de wet op het taalgebruik in de administratie (1932) bleven de provincieraadsleden vrij hun tussenkomsten in het Nederlands of in het Frans te houden, al bleven Vlaamsgezinde verenigingen aan de raad verzoekschriften sturen met de vraag de zittingen van de provincieraad uitsluitend in het Vlaams te houden. Op de zitting van 1912 kregen ze steun van de socialistische provincieraadsleden die een motie in die zin indienden omdat zij de Franstalige discussies moeilijk konden volgen.

In 1904 had Jozef-Frederik Vercoullie (liberaal provincieraadslid 1902-1912), die toen hoogleraar Germaanse filologie en algemeen secretaris van het Willemsfonds was, al opmerkingen gemaakt over het "gebrekkig Vlaams" dat gebruikt werd in de vertaling van de Franstalige teksten en over de "waterzooi van spellingen" waarin de namen van de belangrijkste gemeenten op de muren van de provincieraadszaal waren aangebracht.

Uit de wordingsgeschiedenis van dit provinciaal reglement blijkt duidelijk dat op het vlak van de vernederlandsing van de instelling, katholieke en liberale provincieraadsleden elkaar hier vonden over de ideologische en partijgrenzen heen. Dat was lang niet het geval in andere discussies, waarin de Vlaamse belangen duidelijk ondergeschikt werden gemaakt aan de partijpolitieke tegenstellingen.

Het politieke en culturele leven, weerspiegeld in de discussies in de provincieraad

Wat opvalt bij het doorbladeren van die politieke discussies tussen 1870-1914 is dat Vlaamse belangen in de discussies slechts 'zijdelings' aan bod komen en ingekaderd worden in de partijpolitieke tegenstellingen. We illustreren dit aan de hand van enkele voorbeelden.

Vanaf 1882 werden in de provincieraad discussies gevoerd naar aanleiding van de vraag om subsidies van het Willemsfonds en de Gentse afdeling van het Davidsfonds voor het onderhoud van hun bi-

bibliotheken. Het Davidsfonds was in 1875 te Leuven opgericht als katholieke tegenhanger van het in 1851 te Gent gestichte Willemsfonds. Beide verenigingen wedijverden op lokaal vlak met elkaar door zoveel mogelijk afdelingen te stichten. In 1868 kwamen 65,78% van de leden van het Willemsfonds uit Oost-Vlaanderen; in 1874 44,27%, in 1882 nog slechts 29,86%. Van de dertig afdelingen van het Willemsfonds die tussen 1874 en 1883 werden opgericht, bevonden er zich tien in Oost-Vlaanderen. Het Davidsfonds telde in 1883 ongeveer zestig afdelingen.

De Oost-Vlaamse provincieraad kende aan het Davidsfonds een hulpgeld toe; aan het Willemsfonds niet. Het argument was dat het Willemsfonds geen subsidies meer nodig had, aangezien ze al een lokaal en een toelage kreeg van het – liberale – Gentse stadsbestuur, terwijl dat bestuur geen toelage gaf aan het Davidsfonds. Het Willemsfonds had inderdaad in 1864-1865 een eigen volksbibliotheek opgericht te Gent en had financiële steun gekregen van het Gentse stadsbestuur, dat in 1866 ook het Lakenmetershuis ter beschikking stelde. Nu gaf de katholieke meerderheid in de Oost-Vlaamse provincieraad subsidies aan het Davidsfonds. De vraag naar subsidies zorgde nog jaren voor discussiestof in de provincieraadsvergaderingen, tot vanaf 1902 ook aan de Gentse afdeling van het Willemsfonds een subsidie toegekend werd: het jaar daarvoor had de Gentse gemeenteraad ook aan het Davidsfonds een subsidie verleend.

Bij die discussies in de provincieraad stond niet zozeer de V.B. centraal. In het brandpunt van de belangstelling stonden de toenmalige liberaal-katholieke tegenstellingen en de schoolstrijd die het land van 1879 tot 1884 beroerde. Zowel Vlaamsgezinde als Franstalige liberale provincieraadsleden gebruikten hetzelfde argument: subsidies geven aan het Davidsfonds zou onrechtstreekse steun aan katholieke scholen betekenen en dus gebruikt worden tegen de regering. Van katholieke zijde verdedigde **Pierre Vermeire** in 1882 het voorstel om aan het Davidsfonds subsidies te verlenen door te wijzen op de propagandaoorlog die volgens hem op dat moment tegen de katholieken werd gevoerd, waarbij het verlenen van subsidies als wapen werd gebruikt. Vlaamsgezinde en Franstalige liberale en katholieke zienswijzen kwamen uitgebreid aan bod bij de levendige discussies of de Oost-Vlaamse provincieraad al dan niet subsidies voor de organisatie van de **Guldensporenvieringen** moest goedkeuren. Dat zou uiteindelijk pas in 1901 gebeuren, ook al had de raad sedert 1894 al aanvragen van Vlaamse organisaties ontvangen. Op concrete vragen kon of wou de provincieraad niet ingaan: de nationale vlag hijsen en/of de kantoren sluiten viel namelijk niet onder haar bevoegdheid en geen vergadering houden op 11 juli kon ook niet: de raad vergaderde immers slechts eenmaal per jaar in gewone zitting in

juli, en had ook al op 21 juli zittingen gehouden. Pas na de zitting van 11 juli 1922 zou niet meer vergaderd worden op 11 noch op 21 juli. Dat was het resultaat van een voorstel van Karel de Rop, waarop de belgicistischgezinden onmiddellijk voorstelden dan ook niet op 21 juli te vergaderen.

Interessant zijn de verschillende interpretaties over de betekenis van de **Guldensporenslag**, die door de diverse woordvoerders op luisterrijke wijze werden verwoord en waaraan hele citaten uit het werk van de historicus **Henri Pirenne** te pas kwamen.

Even levendig verliepen de – nog hoofdzakelijk in het Frans gevoerde – discussies omtrent het toekennen van een jaarlijkse subsidie aan de Leuvense universiteit. Het voorstel daartoe was in 1908 onder andere uitgegaan van Pierre Verhaegen, zoon van **Arthur Verhaegen**, en dus achterkleinzoon van de stichter van de Université libre de Bruxelles. Hun argument was dat de liberaal-socialistische provincieraden van Brabant en Henegouwen ook instellingen van hoger onderwijs subsidieerden (zoals de Université libre de Bruxelles en het Institut des Hautes Etudes de Bruxelles), terwijl de Leuvense universiteit niets kreeg van die provincies. Aangezien 209 studenten van die universiteit uit Oost-Vlaanderen afkomstig waren, kon de Oost-Vlaamse provincieraad volgens hen een subsidie geven. Er volgde een hele discussie met de liberalen, die een paar dagen later voorstelden eenzelfde bedrag (15.000 frank) te voorzien op de begroting in de vorm van studiebeurzen voor minder begoede studenten van de Gentse universiteit, die in Oost-Vlaanderen woonden. Dit voorstel werd niet aangenomen. De besprekingen stonden duidelijk los van de pogingen die de V.B. in diezelfde periode voerde om de vernederlandsing van het hoger onderwijs te verkrijgen. De katholieke meerderheid in de Oost-Vlaamse provincieraad verbond geen voorwaarden aan de toelage die ze gaf aan de katholieke universiteit van Leuven. Het goedkeuren van die toelage was bedoeld om de “onrechtvaardigheid” te herstellen die volgens haar begaan was bij het verdelen van de provinciale hulp gelden aan het hoger onderwijs in Brabant. De raad ging bijvoorbeeld niet in op de vraag die het **Davidfonds** in 1913 stelde, om een hogere toelage te verlenen aan de Leuvense universiteit, op voorwaarde dat het aantal lessen dat daar in het Vlaams werd gegeven zou toenemen.

De levendigheid van de discussies was een voorproefje van de kwestie die in de jaren 1920 centraal zou staan in de maatschappij, doch niet in de Oost-Vlaamse provincieraad: namelijk de vernederlandsing van de Gentse universiteit.

De V.B. kwam wel rechtstreeks aan bod bij de bespreking van de aanvraag die de **Association flamande pour la Vulgarisation de la Langue française** in 1900-1901 bij de Oost-Vlaamse provin-

cieraad indiende om een toelage van 500 frank te krijgen voor onkosten bij het uitgeven van een *Manuel flamand-français* die gratis zou verspreid worden ten behoeve van de "Franschmans" (Fransmannen). Toen werd in het provinciaal halfrond onder anderen door Prosper Thuysbaert openlijk de vraag gesteld of de provincieraad een organisatie kon steunen die zich duidelijk tegen de V.B. opstelde.

Het algemeen beeld van een tweeslachtige V.B. wordt in Oost-Vlaanderen voor die periode bevestigd. Enerzijds is er de indruk dat steeds bredere lagen van de bevolking de V.B. steunden (denk aan alle verenigingen die in moties en meetings voor de vervlaamsing van de rijksuniversiteit ijverden). Dit werd nog aangevuld met de toenemende samenwerking tussen Vlaamsgezinde politici over de partijgrenzen heen. Anderzijds resulteerde deze evolutie niet in verkiezings- of politieke successen. Het kiessysteem vormde duidelijk een ernstige belemmering voor de doorbraak van nieuwe politieke groeperingen.

1914-1945

Op 12 oktober 1914 werd de provincie Oost-Vlaanderen door Duitse troepen bezet. Overeenkomstig de onderichtingen trokken de gouverneur, Raymond de Kerchove d'Exaerde, en de arrondissementscommissarissen zich terug. Het grondgebied van de provincie lag vier jaar lang volledig in het Etappengebied, zodat er naast een burgerlijk ook een militair bestuur werd geïnstalleerd. Landrat Ecker nam, als voorzitter van dit burgerlijk bestuur, de functie van gouverneur waar. De provincieraad werd niet meer bijeengeroepen voor gewone zittingen (er waren wel zeven buitengewone zittingen), maar de Bestendige Deputatie bleef regelmatig vergaderen. Een van de gedeputeerden was advocaat Herman de Baets, wiens broer Maurice de Baets, vicaris-generaal van het bisdom Gent, uitgesproken Vlaamsgezind was. De bezetter wijzigde een aantal bevoegdheden van deputatie en provincieraad, maar met het beëindigen van de bezetting golden opnieuw de Belgische wetten.

In het interbellum boekte het partijpolitieke Vlaams-nationalisme enkele electorale successen. In Oost-Vlaanderen slaagden zij erin vooral bij de provincieraadsverkiezingen van 1929 en 1936 een belangrijk deel van het kiezerskorps achter zich te krijgen. Tegen 1936 hadden zij 10 provincieraadsleden op een totaal van 90 zetels. Het Katholiek Blok, dat steeds meer terrein verloor bij de verkiezingen, stond onder toenemende druk. Enkele vertegenwoordigers koesterden bovendien openlijk sympathie voor de Fronters (Frontpartij). Toen de katholieken hun meerderheid in de provincieraad verloren, hadden zij de steun van de Vlaams-nationalisten nodig om de Bestendige Deputatie te vormen. Aldus slaagden de Vlaams-nationalisten erin

Van der Volde *Marcel de Ridder*
Bestendige Deputatie *Gerard de Paep*
Alv. de Volder *Marcel de Ridder*
E. B. Barbaix
AT MICHIELSPLEIN, 3 GENT

De Vlaams-nationalisten behaalden bij de provincieraadsverkiezingen van 1929 en 1936 in Oost-Vlaanderen een belangrijke electorale vooruitgang. De katholieken hadden hun steun nodig bij de vorming van de Bestendige Deputatie. Op de foto: de Bestendige Deputatie na de installatie in juli 1936 met de Vlaams-nationalisten Gerard de Paep (tweede rechts staand) en Marcel de Ridder (tweede links staand). (FAMILIE DE RIDDER)

tot twee keer toe deel uit te maken van het dagelijks bestuur van de provincie: van 1931 tot 1932 en van 1936 tot 1944.

In de Tweede Wereldoorlog werd Gent de hoofdplaats van de Oberfeldkommandantur voor de provincies Oost- en West-Vlaanderen. Voor de duur van de bezetting en de afwezigheid van de gouverneur, die niet ter plaatse moest blijven, vielen alle bevoegdheden in handen van de Bestendige Deputatie. Door allerlei maatregelen en verordeningen probeerde de bezettende overheid echter zoveel mogelijk 'gelijkgezinden' op diverse posten te plaatsen. Gouverneur Maurice van den Boogaerde werd al begin augustus 1940 'ter beschikking gesteld' en vervangen door Jozef de Vos, arrondissementscommisaris van het arrondissement Gent-Eeklo. Volgens de latere getuigenis van Gerard de Paep kreeg die last met de bezetter in verband met

de opeising van jongeren. Hij werd dan ook op zijn beurt ter beschikking gesteld en medio 1943 opgevolgd door **Achiel Verstraete**, op dat moment kabinetschef bij secretaris-generaal van binnenlandse zaken **Gerard Romsée**. Ook drie van de (katholieke) verkozen leden van de Bestendige Deputatie (**Alfred van Geert**, **Fernand van de Wattyne** en **Hendrik van de Velde**) werden door VNV-getrouwen **Jan Seghers** en **Jozef Goedertier** vervangen. Eind 1942 bleef van de in 1936 vier verkozen katholieke leden van de Bestendige Deputatie alleen **Paul van Steenberge** over als niet-VNV'er. Bij de bevrijding namen de vooroorlogse gouverneur en gedeputeerden hun ambt weer op (met uitzondering van **Fernand van de Wattyne** die eind 1941 overleden was). Alle oorlogsaanstellingen werden door de besluitwet van 5 mei 1944 nietig verklaard, terwijl **Marcel de Ridder** en **Gerard de Paep** door de gou-

verneur werden geschorst en bij Regentsbesluit van 30 maart 1945 vervallen verklaard.

We zullen nu eerst de verkiezingen van het interbellum van dichtbij bekijken.

Doorbraak van Vlaams-nationalisten in het interbellum

Het Vlaams-nationalisme kende in het interbellum op electoraal vlak een echte doorbraak. De eerste grote sprong voorwaarts kwam er in 1929, de tweede in 1936. Dat hierbij de resultaten van de parlements- en provincieraadsverkiezingen parallel liepen, mag geen verwondering wekken. De provincieraden werden telkens slechts enkele dagen tot weken na het nationale parlement verkozen. Op zo'n korte tijdsspanne konden geen aardverschuivingen plaatsvinden. Bovendien werden zelden specifieke thema's bespeeld in de propaganda voor de provincieraadsverkiezingen. In beide gevallen waren de resultaten geografisch zeer ongelijk. Niet in alle districten was het succes even groot. Bovendien moet worden beklemtoond dat de Vlaams-nationalisten onder een grote waaier van benamingen deelnamen aan de verkiezingen. Die verschillende benamingen verhulden ook interne meningsverschillen. Uit tactische overwegingen zou zelfs nog na de oprichting van het VNV in 1933 aan de verkiezingen van 1936 deelgenomen worden onder de benaming **Vlaamsch Nationaal Blok**. Op die manier kon men naar de kiezer stappen als een hecht blok. In werkelijkheid werden de inhoudelijke en ideologische verschillen, die ook in de schoot van het VNV aanleiding gaven tot spanningen, nooit overbrugd.

De eerste naoorlogse parlementsverkiezingen (november 1919) zorgden zoals bekend voor een enorme ommezwaai in de partijverhoudingen. Het partijpolitieke Vlaams-nationalisme boekte een bescheiden succes. In Oost-Vlaanderen diende de **Frontpartij** in alle arrondissementen lijsten in. Het – relatieve – succes bleef echter niet beperkt tot de vorming van de lijsten: van de vier verkozen Fronters (in heel Vlaanderen) kwamen er twee uit Oost-Vlaanderen, met name **Hendrik Borginon** voor het district Aalst en **Boudewijn Maes** voor het district Gent. In Aalst kan men voor de verklaring van het succes – 24% van de stemmen – niet

TABEL 1: PARTIJPOLITIEKE KRACHTSVERHOUDINGEN IN DE OOST-VLAAMSE PROVINCIE-RAAD TIJDENS HET INTERBELLUM

	K	L	S	COMM.	VL.NAT.	REX
1921	49	15	24	—	2	—
1925	48	11	28	—	3	—
1929	42	15	25	—	8	—
1932	46	11	26	1	6	—
1936	37	13	25	1	10	4

TABEL 2: RESULTATEN VAN DE VLAAMS-NATIONALE PARTIJEN BIJ DE PROVINCIERAADSVERKIEZINGEN IN OOST-VLAANDEREN TIJDENS HET INTERBELLUM
(% VAN GELDIG UITGEBRACHTE STEMMEN):

KIESDISTRICT	1921	1925	1929	1932	1936
Gent	2,5	2,7	2,6	2,7	5,2
Ledeberg	2	—	—	5,1	11,4
Deinze	—	—	12,6	11,4	27,4
Evergem	—	4,1	8,8	7,2	18,7
Aalst	15,8	20,1	26,3	19,9	20,5
Geraardsbergen	14,8	17,2	17,1	13,9	14,1
Zottegem	—	19,1	20,9	19,4	19
Oudenaarde	—	6,9	21,2	4,7	12
Ronse	—	2,3	17	2,3	15
Eeklo	—	—	—	1,4	24,4
Dendermonde	—	—	7,1	8,4	8,1
Zeile	—	—	—	7,2	9,7
Temse	(7,3)	7	19,9	16,5	24,5
Sint-Niklaas	—	2,5	7,4	5,6	7

heen om het kartel tussen daensisten en Fronters. Maar de hoge persoonlijke score van Borginon (meer dan lijsttrekker Karel-Leopold van Opdenbosch) bewijst dat nog andere elementen een rol speelden. Als enige Fronter op de lijst moest hij het in de eerste plaats toch niet hebben van daensistische kiezers. De resultaten in Oost-Vlaanderen liepen trouwens sterk gelijk met die in West-Vlaanderen. Zo werd ook daar de hoogste score behaald waar er een kartel bestond van een dissidente katholieke lijst en Fronters (arrondissement Ieper).

Een echt succes was het niet voor de Frontpartij, maar in de gegeven omstandigheden viel de uitslag nog mee. Immers, het klimaat voor Vlaams-nationale partijen was, zo kort na het einde van de Eerste Wereldoorlog, niet gunstig. Het activisme, dat onder meer in Gent een grote aanhang had gehad, wierp een schaduw op de flaminganten en op alles wat zich als Vlaamsgezind aandienende en versterkte tevens het belgicisme. Wellicht werd om die redenen in Gent Boudewijn Maes op de eerste plaats gezet. Maes was tijdens de oorlog wegens spionage door de bezetter gevangengezet en kon dus niet van activisme verdacht worden. Hij ontpopte zich evenwel als een verdediger van het activisme en genoot het vertrouwen van de radicaal anti-Belgische Vlaams-nationalisten die elk compromis afwezen.

De parlementsverkiezingen van 1921 worden door de historici van het Vlaams-nationalisme als een “ontgoocheling” omschreven. Doordat in alle Vlaamse arrondissementen lijsten werden ingediend steeg het aantal stemmen wel, maar het aantal verkozenen bleef gelijk. De situatie was in Oost-Vlaanderen nog slechter: in vergelijking met 1919 viel in alle arrondissementen een achteruitgang te

noteren en de twee zetels van het Front gingen verloren. In de arrondissementen Gent-Eeklo en Sint-Niklaas viel het Front terug tot minder dan 5% en in Dendermonde, waar de vorige stembusgang al geen succes was, moest men een achteruitgang tot 1,7% incasseren. Maar in Aalst, de koploper bij de vorige verkiezingen, was de uitslag een echte catastrofe. Het akkoord tussen Fronters en daensisten in Aalst werd niet hernieuwd, zodat beide partijen apart de verkiezingen ingingen. Geen van beide partijen haalde daar voordeel uit: het Front strandde op amper 2,5% en ook de Christene Volkspartij ging gevoelig achteruit.

De slechte score van het arrondissement Aalst herhaalde zich niet bij de provincieraadsverkiezingen, vijf dagen later. Vergelijkingen met 1919 zijn echter niet mogelijk omdat toen geen provinciale stembusgang plaatsvond. In de districten Aalst en Geeraardsbergen behaalde de christen-democratische lijst een respectabel resultaat (goed 15%). Daarmee werden de enige twee Vlaams-nationalistische provincieraadsleden verkozen: de notarisklerk Karel de Rop en de geneesheer Honoré Pauwels. Beiden waren in april reeds verkozen voor de gemeenteraad, De Rop in Moorsel en Pauwels in Denderhoutem. In vergelijking met de laatste vooroorlogse verkiezingen was deze uitslag toch een relatief succes, aangezien de katholieken toen alle twaalf zetels in de wacht sleepten. In 1921 hielden de katholieken (in beide kiesdistricten) nog maar vijf zetels over. De zwakke schakel van het arrondissement lag in Zottegem, waar in 1921 zelfs geen Vlaams-nationale lijst kon gevormd worden. Dit verklaart misschien voor een deel het verschil met de parlamentsverkiezingen: voor de provincieraadsverkiezingen vormden de districten de kiesomschrijving en niet de grotere arrondissementen. In alle overige districten kwam de Frontpartij niet van de grond. In Gent dongen twee 'Vlaamse' partijen naar de stem van de kiezer; de Frontpartij met Boudewijn Maes en Richard Delanghe en de Vlaamse Liberalen van Keerbergh die elk ongeveer 2% behaalden. Niemand werd evenwel verkozen. De Frontpartij zat in het Gentse duidelijk verveeld met de vrijzinnige Maes, die openlijk kritiek uitte op die partij. Men had geprobeerd hem via een verkiezing voor de Senaat als het ware van het Gentse toneel te doen verdwijnen, maar die poging was mislukt. Meer nog dan in 1921 waren de parlamentsverkiezingen van 1925 een ontgoocheling. Hoewel de naakte cijfers over het algemeen een beter resultaat te zien gaven, kon toch meer worden verwacht. Verlies in Sint-Niklaas en in Gent-Eeklo, waar Maes (2,2%) concurreerde met een lijst van katholieke nationalisten onder leiding van Frans Daels (die op zich echter ook maar 3,4% behaalde). De tweespalt in Gent, waar pogingen om een kartellijst samen te stellen telkens mislukten, steeg ten top toen Maes in 1926 een afzonderlijke Vlaamsch-Na-

tionale Partij oprichtte. Maar Maes geraakte steeds meer geïsoleerd en de lijst zou electoraal nooit van de grond komen. De lichte winst in Dendermonde (plus 1,5%), waarmee het verlies van 1921 werd goedgeemaakt, was verwaarloosbaar. Alleen Aalst kon zich herpakken en stuurde Karel-Leopold van Opdenbosch terug naar de Kamer. Dit resultaat was hoofdzakelijk te danken aan de fusie in 1923 tussen Fronters en christen-democraten. Onder de benaming KVP-VF (Kristene Volkspartij-Vlaamse Front van Vlaamse Nationalisten) behaalde de lijst 18,4% van de stemmen.

De provincieraadsverkiezingen van 1925 waren in Oost-Vlaanderen een relatief succes. In alle districten waar lijsten waren ingediend steeg het aantal stemmen, maar dit vertaalde zich in slechts één bijkomende zetel. Terwijl er in 1921 nog maar in vijf van de veertien districten Vlaams-nationale lijsten waren ingediend, was dit in 1925 toch al in negen districten het geval. De meeste winst viel te noteren in het Aalsterse. In Aalst zelf werd Karel de Rop herkozen. De fusielijst van christen-democraten en fronters behaalde er meer dan 20,1% (plus 5%). Ook in Geraardsbergen behaalden zij een goed resultaat: Honoré Pauwels, die bij deze verkiezingen geen kandidaat meer was, werd vervangen door lijsttrekker Karel L. de Bruyn. Deze bierhandelaar was na de gemeenteraadsverkiezingen van 1921 benoemd tot schepen te Denderleeuw en zou bijna twintig jaar lid blijven van de provincieraad. Vermeldenswaard is verder het succes in het district Zottegem, waar de lijst bijna 20% behaalde (geen lijst in 1921). Daartoe had men een beroep gedaan op de gewezen leider van de **Frontbeweging Adiel Debeuckelaere**, die als lijsttrekker fungeerde en direct verkozen was. Hij was vlak voor de provincieraadsverkiezingen van 1921, waarbij hij kandidaat was voor de Frontpartij in het arrondissement Brugge, gearresteerd op beschuldiging van hoogverraad wegens zijn betrokkenheid bij de kwestie van de **Sublieme Deserteurs**, maar was uiteindelijk vrijgesproken. Zijn huwelijk met Adelaïde Dortant uit Ninove bracht hem naar Oost-Vlaanderen. Zowel in Aalst en Geraardsbergen als in Zottegem ging het succes van de Vlaams-nationalisten ten koste van de katholieken, die tot 10% stemmen verloren. Merkwaardig is dat de socialisten winst boekten (plus 5%). Het relatieve succes van 1925 zette zich niet over de hele lijn door. In Ronse en Oudenaarde zowel als in Temse en Sint-Niklaas kwam de Frontpartij niet van de grond. In het platelandsdistrict Temse pakten de katholieken uit met leden van lokale politieke dynastieën: Georges Vilain XIII, grootgrondbezitter en burgemeester van Bazel, was lijsttrekker en Alfred Lesseliers, notaris en burgemeester van Beveren-Waas, stond op de tweede plaats. Deze tactiek wierp vruchten af, want de katholieke partij ging meer dan 12% vooruit (66,4%). In tegenstelling tot de partijversnippe-

ring bij de voorgaande verkiezingen was er in het district Gent maar een Vlaams-nationale lijst waarop de kiezers in 1925 hun stem konden uitbrengen. Met de vredesactiviste **Roza de Guchte-naere** (in 1921 kandideerde voor de Frontpartij in het district Ledeberg) en Boudewijn Maes op de eerste twee plaatsen, slaagden de Vlaams-nationalisten er echter ook in 1925 niet in veel stemmen te trekken. In 1929 boekten de Vlaams-nationalisten hun eerste grote verkiezingssucces en dit ondanks de mislukte poging tot vernieuwing met het **Algemeen Vlaamsch Nationaal Verbond** (AVNV) in 1928. Bij de parlamentsverkiezingen scoorde men in Vlaanderen 9,9% van de stemmen; vertaald in mandaten leverde dat tien Kamerleden en vier senatoren op. **Hendrik Elias** stelt dat deze verkiezingen niet fundamenteel waren, want ze waren voor een deel het gevolg van toevallige omstandigheden zoals de samenwerkingssakkoorden met afgescheurde katholieken en invloedrijke lokale politici. Toch mag men spreken van een echte doorbraak. Met 20,5% van de stemmen stak het arrondissement Aalst met kop en schouder boven de andere uit. Van Opdenbosch en Debeuckelaere waren verzekerd van hun zetel; laatstgenoemde, die reeds tussen 1919 en 1921 voor Antwerpen in de Kamer zitting had, nam wegens de wettelijke onverenigbaarheid ontslag als Oost-Vlaams provincieraadslid. De geneesheer **Hilaire Gravez**, een van de leiders van de **Frontbeweging**, werd senator. In de overige arrondissementen bood de electorale kaart opnieuw een dispaaraat beeld. Het persoonlijke succes van **Leo Vindevogel** in Oudenaarde (zijn lijst behaalde bijna 25%, waarmee hij zelf direct verkozen was) was uniek en werd nergens geëvenaard. Het succes in Sint-Niklaas was veel geringer, ondanks een verdubbeling van het aantal stemmen (tot bijna 10%). Opnieuw waren

er moeilijkheden in het arrondissement Gent-Eeklo. Wies Moens had er een nieuwe partij gevormd, het Vlaamsch Nationaal Verbond, met hetzelfde programma als het Katholiek Vlaamsch Nationaal Verbond (KVNv), maar was pas zeer laat bereid samen te gaan met de partij van Vindvogel. Hij behaalde slechts 4,3%. In Dendermonde ten slotte ging men nog licht vooruit tot 5,3%, maar dit bleef toch een zwak resultaat.

Ook de provincieraadsverkiezingen waren een succes. In twaalf van de veertien kiesdistricten werden lijsten ingediend (niet in Zele en Eeklo) en op veel plaatsen benaderde of overschreed men de 20%. In totaal werden acht (op 90) provincieraadsleden voor Vlaams-nationale partijen verkozen tegenover drie in 1925. Opnieuw stak het arrondissement Aalst (vier zetels) boven alle andere uit. In het district Aalst zelf scoorden de Vlaams-nationalisten 26,3%, Karel de Rop kreeg er het gezelschap van Oscar de Jonge, een aannemer uit Lede. In Geraardsbergen werd Karel L. de Bruyn herkozen en in Zottegem maakte de bediende en oud-strijder Jozef Cool zijn intrede. De twee nieuwe gezichten uit het Aalsterse, Cool en De Jonge, zouden na de tegenvallende resultaten in 1932 weer van het provinciaal toneel verdwijnen. Cool bleef wel gemeenteraadslid te Lede, waar hij vanaf 1939 schepen werd en tijdens de Tweede Wereldoorlog oorlogsburgemeester. Net als bij de vorige verkiezingen boekten de katholieken opnieuw en in de drie districten ernstig verlies, maar deze keer gingen ook de socialisten in Aalst en Geraardsbergen licht achteruit (min 0,7 en min 1%), terwijl ze in Zottegem 2% winst noteerden. Opmerkelijk succes voor de Vlaams-nationalisten in het kiesdistrict Temse met bijna 20% (tegenover 7% in 1925). Twee artsen werden op die manier verkozen: Paul van Laere uit

TABEL 3: RESULTATEN BIJ DE PROVINCIERAADSVERKIEZINGEN VAN 9 JUNI 1929 (% VAN DE GELDIGE STEMMEN)

	K	L	S	COMM.	VL.NAT.	REX	AND.
Gent	34,1	18	41,7	3,6	2,6	—	—
Ledeberg	47	23	29,9	—	—	—	—
Deinze	55,2	12,6	19,5	—	12,6	—	—
Evergem	62,6	5,3	20,4	—	8,8	—	—
Aalst	30,9	15,4	27,5	—	26,3	—	—
Geraardsbergen	34,6	16,7	31,2	—	17,1	—	—
Zottegem	41,6	18,7	18,7	—	20,9	—	—
Oudenaarde	33,6	29,7	15,5	—	21,2	—	—
Ronse	27,7	23,2	31,8	—	17	—	—
Eeklo	58,8	16,9	24,7	—	—	—	—
Dendermonde	45,2	17,9	29,9	—	7,1	—	—
Zeie	55,2	18	26,8	—	—	—	—
Temse	56,3	7	14,7	—	19,9	—	—
Sint-Niklaas	47,7	13	31,9	—	7,4	—	—

Kieldrecht en de populaire Beverse arts Gerard de Paep (894 voorkeurstemmen). De katholieken konden niet meer rekenen op lokaal stemmentrekker Georges Vilain XIII, die in 1926 via opvolging naar de Senaat ging en in 1929 rechtstreeks senator werd verkozen, terwijl Alfred Lesseliers tot plaatsvervanger verkozen werd. Om de katholieken te 'depanneren' werd De Paep in 1931 opgenomen in de Bestendige Deputatie (zie infra). Voor het eerst was er ook in de streek Ronse-Oudenaarde een goed resultaat. In het district Oudenaarde kreeg de Katholieke Vlaamsche Volkspartij van Leo Vindevogel 17% van de stemmen en in Ronse 21,2%. Daarmee waren de handelaar Camiel Rousseau en de bediende Michel Bauters verkozen. Beide heren verdwenen na de verkiezingen van 1932. De winst voor de Vlaams-nationalisten in 1929 ging ook hier ten koste van de katholieken: 20,3% verlies in Oudenaarde en 15,4% in Ronse. In de Gentse regio scoorden de Vlaams-nationalisten voor de derde keer op rij zeer zwak: de Katholieke Vlaamse Nationalisten onder leiding van de verder onbekende Aers veroverden maar 2,6% van de stemmen. Naast de traditionele partijen dongen ook de trotskisten en stalinisten er naar de stem van de kiezer. Nergens was de concurrentie dus zo scherp, temeer daar de socialisten er nog altijd meer dan 40% behaalden. In het district Ledeberg werden twee lijsten, waaronder het "Vlaams Nationaal Eenheidsfront" met O. de Bruyne, uitgesloten van deelname aan de verkiezingen.

De traditionele partijen en dan vooral de katholieken, die in hun kiescampagne de nadruk legden op het vrij onderwijs, sloegen bij de parlementsverkiezingen in 1932 terug. Voor de Vlaams-nationalisten, die het thema van de crisis uitspeelden, was het een catastrofe. Procentueel lijkt de schade nog mee te vallen: over heel Vlaanderen werd 9,2% behaald, tegenover 9,9% in 1929. Maar door de dissidenties woog het zetelverlies des te zwaarder door: zowel in Kamer als Senaat verloor men telkens drie zetels. Er kan dus zeker van een nederlaag gesproken worden, ook omdat enkele boegbeelden zoals Staf de Clercq, Herman Vos en Ward Hermans om diverse redenen niet herkozen werden. Wat Oost-Vlaanderen betreft staan wij voor een complexe situatie. In feite boekte men er over heel de lijn nog anderhalf procent winst. Enkel in Aalst en Oudenaarde was er een licht verlies. In Oudenaarde was dit te wijten aan het afspringen van het akkoord met Vindevogel die toenadering bleef zoeken tot de katholieken. Zowel in Sint-Niklaas (met Gerard de Paep) als in Dendermonde was er lichte tot zelfs forse winst. In dit laatste district stond de advocaat Paul Seghers, bekend als katholiek en Dendermondenaar, op de lijst van de Vlaamsch Nationale Volkspartij (VNVP). Gent dankte het succes aan het akkoord tussen Hendrik Elias en Jozef de Lille (zoon van gewezen katholiek volksvertegenwoor-

Jan Seghers tijdens de campagne voor de parlementsverkiezingen van 1936, ergens in het Waasland; op de wagen een illustratie van Rudolf De Wolf. Ook in Oost-Vlaanderen behaalden de Vlaams-nationalisten via de Vlaamsch Nationaal Blok-lijsten electorale overwinningen.

diger Victor de Lille). Hoewel er kritiek kwam op dit vergelijk bleek het electoraal een goede zet. De meer dan 7000 voorkeurstemmen voor De Lille (die op de tweede plaats stond) overschaduwden wel de schamele 424 van lijstaanvoerder en architect van het akkoord Elias. Daarmee is aangetoond hoe belangrijk het persoonlijk aandeel wel was. Bij gebrek aan een stevige partijstructuur wogen lokale situaties en een dikwijls persoonsgebonden populariteit sterk door. Uit onderzoek van de Gentse historicus Bruno de Wever blijkt dat het vooralsnog onmogelijk is een verband te leggen tussen de resultaten van de rechtse partijen en de slechte economische situatie in die periode. Er viel winst en verlies te noteren zowel in economisch zwaar als minder zwaar getroffen streken.

De Vlaams-nationale partijen verloren ook veel terrein bij de provincieraadsverkiezingen van 1932, die zeven dagen na de parlementsverkiezingen werden gehouden. Als wij alle Vlaamse provincies samentellen vielen zij terug van 48 op 32 verkozenen. In Oost-Vlaanderen gingen twee zetels verloren: één in Aalst en één in Temse. In het district Aalst zakte men terug onder de 20%-grens, waardoor de (tweede) zetel van Oscar de Jonge, die zelf geen kandidaat meer was, verloren ging. Ook in Geraardsbergen en in Zottegem boette men enkele procenten in. Hoewel de zetels in die districten niet in het gedrang kwamen werd Jozef Cool vervangen door lijsttrekker en advocaat Frans d'Haese (slechts 183 stemmen). Katholieken en socialisten maakten in het Aalsterse een kleine winst. In het district Oudenaarde viel de VNVP terug tot minder dan 5%, op hun lijst prijken allemaal nieuwe en dus onbekende namen. En in het district Ronse noteren wij nog slechts 2,3%. De reden voor dit verlies was het ontslag in mei 1932 van Leo Vindevogel uit de Vlaams-nationalistische Kamergroep. Vindevogel schipperde voortdurend tussen de Vlaams-natio-

nalisten en katholieken. Voor de parlements- en provincieraadsverkiezingen van november en december 1932 sloot hij een akkoord met de katholieken, die hem met open armen ontvingen. Het gevolg was dat de katholieke partij een groot deel van haar kiezers kon terugwinnen: 51,8% in Oudenaarde en 42,1% in Ronse, terwijl ook de socialisten enige procenten recupereerden. Michel Bauters (in 1929 kandidaat voor de Vlaams-nationalisten) maakte in 1932 de overstap naar de katholieken en werd daarvoor beloond met 1152 voorkeurstemmen (tegenover 391 in 1929). Hij had samen met enkele anderen zware kritiek geuit op de dictatoriale neigingen van Vindevogel, die de Christen Volksbond (overkoepelende vereniging van Vlaamsgezinde sociale organisaties) om een financiële tussenkomst had gevraagd nadat zijn persoonlijke spaarkas in moeilijkheden was gekomen. De kritiek werd niet in dank aanvaard en Bauters moest opstappen. Door die affaire gingen de Vlaams-nationalisten in Oudenaarde en Ronse in 1932 flink achteruit. Gerard de Paep (1924 stemmen) stond op de derde plaats voor het district Temse en werd opvolgend provincieraadslid; enkel lijsttrekker Jan Seghers (met slechts 261 voorkeurstemmen) werd rechtstreeks verkozen. Op 1 mei 1933 zou hij nochtans ontslag nemen, waardoor De Paep zijn plaats in de raad kon opnemen. De verliezen in bepaalde arrondissementen werden gedeeltelijk gecompenseerd door winst in andere districten. Zo bijvoorbeeld in Deinze waar Luc Matthys, advocaat bij het hof van beroep te Gent verkozen werd en in Ledeberg waar de advocaat Jozef Vermeulen met amper 62 stemmen zijn plaats in de provincieraad verkreeg. Zoals steeds werd de strijd in Gent en omstreken getekend door de deelname van een hele reeks partijen: de Fronters behaalden 2,7%, het Nationaal Korporatistisch Verbond 1%, de Union Catholique van A. van Hoorebeke (een scheurlijst van Franstalige katholieken) 1,6% en de Parti National Belge 0,3%. Die cijfers spreken voor zich.

De teleurstellende resultaten in 1932 en de verspreide slagorde waarin men aan die verkiezingen deelnam deden de nood aan eenheid diep aanvoelen. Bij de oprichting van het Vlaamsch Nationaal Verbond (VNV) in 1933 moesten evenwel uiteenlopende strekkingen verzoend worden. Bruno de Wever heeft geconstateerd dat reeds in de stichtingsperiode de autoritaire strekking het won van de democratische tendens. Eind 1935, toen de voorbereidingen voor de verkiezingen van 1936 waren begonnen, schreef Staf de Clercq in een rapport aan Jeroom Leuridan dat men in Oost-Vlaanderen de grootste expansiemogelijkheden zag. Dat mag enigszins verbazen, gezien de toch al respectabele score van enkele regio's. Toch bleven bepaalde arrondissementen (Dendermonde en Oudenaarde) achterophinken. Welke reden had men om precies in Oost-Vlaanderen, waar toch een belangrijke de-

mocratische én katholieke oppositie bestond tegen de ideologische koers van het VNV, de sterkste groei te verwachten? Waren hun verwachtingen te hooggespannen?

De parlementsverkiezingen van 1936 waren een ongeëvenaard succes voor de extreem-rechtse partij die samen 37 van de 202 Kamerzetels veroverden. In Vlaanderen kwamen de Vlaams-nationalisten als overwinnaars uit de stembus. Zowel voor de Kamer als voor de Senaat ging ongeveer 11,5% van de stemmen naar Vlaams-nationale lijsten. Aangezien tegen 1936 de daensistische of democratische dissidentie vrijwel uitgeschakeld was, resulteerde dit in spectaculaire zetelwinst: verdubbeling van het aantal volksvertegenwoordigers (van 8 naar 16) en verveelvoudiging van het aantal senatoren (van 1 naar 9). Dit resultaat was nog aanzienlijk beter dan in 1929. Bij de verkiezingsthema's ging de meeste aandacht naar klassieke communautaire thema's, de Belgische neutraliteit en een breed sociaal-economisch programma dat zoveel mogelijk mensen uit de lagere en middenklasse moest aanspreken. Vrijwel overal kwam men op onder de benaming **Vlaamsch Nationaal Blok (VNB)**, waardoor ook niet-VNV'ers op de lijsten konden staan. Toch werd die eenheidsformule niet overal gevolgd. Zo was er in Limburg geen eenheidslijst omdat de **Katholieke Vlaamsche Volkspartij** van **Thomas Debacker** onafhankelijk wenste te blijven. In Oost-Vlaanderen was er verlies in Aalst en Dendermonde en winst op alle andere plaatsen. In Aalst had het VNB af te rekenen met dissidentie onder leiding van **Karel-Leopold van Opdenbosch**. Het verlies zou dus kunnen worden verklaard door het afhaken van de daensistische kiezers. Het verlies in Dendermonde kan dan weer worden teruggevoerd op het wegvallen van twee populaire figuren: de dienstweigeraar **Joris de Leeuw** was overgelopen naar de **Belgische Werkliedenpartij** en de christen-democratische dissident **Paul Seghers** had zich teruggetrokken. Hij kon zich niet verzoenen met het VNV. In Sint-Niklaas met lijsttrekker **Jan Seghers** kon men enkel de 10,2% handhaven, terwijl er in Oudenaarde nog steeds een magere 6,8% (plus 2%) werd behaald. Voor het echte succes moet men de ogen richten op het arrondissement Gent-Eeklo, waar het akkoord tussen **Hendrik Elias** en **Jozef de Lille** vruchten afwierp: 15,6%, een winst van 5%. Beide boegbeelden werden verkozen (De Lille met 8831, Elias met 1197 voorkeurstemmen) en in alle kantons was een De Lille-effect waar te nemen. Enkel in het centrum Gent scoorde de lijst minder (5,3%).

Het succes van de parlementsverkiezingen werd bij de provincieraadsverkiezingen nog overtroffen, terwijl de polarisering tussen links en rechts in de verkiezingspropaganda nog veel scherper aan bod kwam. In alle provincies was de winst nog groter, enkel in Limburg was er een status-quo. Als men alle Vlaamse provincies (behalve Brabant) samen-

TABEL 4: RESULTATEN BIJ DE PROVINCIERAADSVERKIEZINGEN VAN 7 JUNI 1936 (% VAN GELDIGE STEMMEN)

	K	L	S	COMM.	VL.NAT.	REX	AND.
Gent	24,1	10,7	37	8,4	5,2	13,4	1,3
Ledeberg	34,8	15,9	24,5	3,1	11,4	9,3	1
Deinze	44,8	8	12,9	—	27,4	6,7	0,3
Evergem	43,5	4,1	19,4	3,7	18,7	9,8	0,8
Aalst	24,7	16	24,3	4,4	20,5	3,7	1,1
Geraardsbergen	34,2	19,8	28,2	1,9	14,1	—	2
Zottegem	33,2	22,8	15,9	1,6	19	7	0,5
Oudenaarde	32,6	29,4	16,7	—	12	—	9,3
Ronse	26,8	20,6	29,5	8	15	—	—
Eeklo	38,9	13,3	17,5	1	24,4	5,2	—
Dendermonde	41	16,8	29,1	1,1	8,1	3,9	—
Zeie	43,9	15,4	31	—	9,7	—	—
Temse	47,4	3,5	20,3	—	24,5	4,4	—
Sint-Niklaas	40,9	10,6	35	—	7	6,6	—

telt zetelden toen 50 Vlaams-nationalisten (waaronder 4 in Brabant) op een totaal van 320 provincieraadsleden. Van de 9457 bijkomende stemmen voor Vlaams-nationale lijsten noteren wij er 4141 in Oost-Vlaanderen. De verwachte sprong voorwaarts waarop **Staf de Clercq** eind 1935 hoopte werd dus gerealiseerd. Toch vielen ook deze keer grote verschillen te noteren tussen de diverse districten. In Dendermonde en Zele konden de traditionele partijen zich vrij goed handhaven (katholieken min 5%), waardoor uiterst rechts eerder matig scoorde. In Oudenaarde behaalde de lijst met onder anderen **Flor Grammens** 12% maar geen verkorene, de katholieken verloren bijna 20%. In het verfranste Ronse ging 15,1% van de stemmen naar **Rex**, waardoor de brouwer en lijsttrekker **Julien Ponette** verkozen werd. Afkomstig uit een Franstalige brouwersfamilie (vader **Oswald Ponette** was eveneens brouwer en vijftien jaar burgemeester van Ronse) was hij in 1932 al als provincieraadslid verkozen op de lijst van de katholieken, maar hij kon zich blijkbaar niet verzoenen met de toenadering tussen katholieken en **Vlaamsch Nationale Volkspartij (VNVP)**. Zelfs in het Aalsterse bleef men een beetje steken; naar het leek had men daar het plafond bereikt. In het district Aalst werd **Marcel de Ridder**, sinds 1929 algemeen secretaris van het **Vlaamsch Nationaal Vakverbond**, verkozen; in Geraardsbergen werd **Karel L. de Bruyn** herkozen en in Zottegem werd **Octaaf den Tandt**, schrijnwerker en gemeenteraadslid te Herzele, verkozen. In die streek had men af te rekenen met de oppositie van de lijst "Van Opdenbosch", die zelf amper 1% scoorde en van **Rex**. Overal boekte het Katholiek Blok het grootste stemmenverlies. Zoals bij vorige verkiezingen in Gent, de enige grote stad in Oost-Vlaanderen, was de versnippering van het partijlandschap zeer groot: niet minder dan acht

partijen namen deel aan de verkiezingen. Rex kon twee mandatarissen afvaardigen en behaalde meer stemmen dan de liberalen en aanzienlijk meer dan de Vlaams-nationalisten. Is het niet veelzeggend dat het VNB, nochtans met de arrondissementeel propagandaleider **August de Wilde** als lijsttrekker, hier maar één verkozene haalde? De Wilde was verzekeringsagent en zou vanaf 1940 ook deel gaan uitmaken van de Gentse gemeenteraad en tussen 1943 en 1944 het burgemeestersambt waarnemen. In feite was het grote succes bij deze verkiezingen beperkt tot de districten Temse en Eeklo. Alleen hier werd het VNB de tweede grootste partij. Het resultaat in Temse was opnieuw te danken aan de populariteit van dokter **Gerard de Paep** (1169 voorkeurstemmen). **Jan Seghers** (355 stemmen) veroverde voor het VNB een tweede zetel, afgesnoept van de katholieken. In Eeklo werd dokter **Eugeen de Lille** verkozen met 2102 voorkeurstemmen, hoewel hij maar op de derde plaats stond. Hij was de zoon van journalist en uitgever van 't *Getrouwe Maldegem* **Victor de Lille** en broer van het kersverse Kamerlid **Jozef de Lille**. De traditionele partijen verloren terrein: de katholieken zakten van 56% naar 38,9% en verloren 3256 stemmen.

Het is zeer moeilijk uit het voorgaande algemene conclusies te trekken over de mate en de reden van het succes van de Vlaams-nationale partijen in het interbellum. De ontwikkeling liep zeker niet parallel in alle kiesomschrijvingen en het succes in bepaalde districten bleek sterk onderhevig aan schommelingen. Van een lineaire evolutie is dus evenmin sprake. Er zijn kortom weinig redenen om aan te nemen dat men op een duurzame basis verder kon bouwen. Met dit in het achterhoofd proberen wij uit de verkiezingsresultaten toch enkele in het oog springende kenmerken te distilleren. Een eerste opmerking betreft het kiespubliek van de

Vlaams-nationalisten. De winst die zij zowel in 1929 als in 1936 noteerden was voor het grootste deel te danken aan kiezers die voorheen op de katholieken stemden. Daarmee is geen eenduidig verband gelegd tussen het kiespubliek van beide partijen. Toch was het socialistisch stemmenverlies in 1929 heel wat kleiner (en mogelijks de bron van de kleine liberale winst) en moet hun verlies in 1936 grotendeels op conto van de communistische doorbraak geschreven worden. Het traditioneel katholiek kiespubliek vertoonde trouwens al langer inkrimpingsverschijnselen: aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog nog 78 provincieraadsleden, zagen zij hun aantal slinken tot 49 in 1921 en nog maar 37 in 1936. Een tweede opmerking geldt het belang van 'personaliteiten'. De hoge persoonlijke score van G. de Paep en de leden van de clan-De Lille, om maar die voorbeelden te noemen, staat in schril contrast met de eerder lage score van vele VNV'ers. Overal waar een telg uit de familie De Lille op de lijst stond haalde die meer stemmen dan de Vlaams-nationalistische lijsttrekker. De leiding van het VNV was zich daarvan bewust en de electorale opportuniteit haalde het dikwijls op het principe van voorrang voor de eigen kampgenoten. Een derde opmerking betreft de geografische verspreiding van het succes. Oost-Vlaanderen kende duidelijk een aantal sterk en zwak presterende regio's. Van oudsher was de streek rond Aalst, de bakermat van het **daensisme**, een sterke uitvalsbasis. Het complex van organisaties en coöperaties errond (vak- en ziekenbond, apotheek, drukkerij enzovoort), werd trouwens door het VNV overgenomen en in andere arrondissementen als voorbeeld genomen. Nochtans was het plafond er rond 1929 bereikt en kreeg men er nadien af te rekenen met dissidentie. De gewezen daensist **Karel-Leopold van Opdenbosch** die het VNV openlijk als fascistisch had bestempeld, werd in november 1933 uit de partij gezet en voer vanaf dan een eigen koers. Samen met Hector Plancquaert richtte hij de **Vlaamsch-nationale Demokratische Partij** op die in de districten Aalst, Geraardsbergen en Sint-Niklaas deelnam aan de verkiezingen. Hun poging strandde op een magere score van 1%, maar het illustreert wel dat de ruk naar rechts binnen het VNV niet overal werd aanvaard. Ook in het Land van Waas ging het de Vlaams-nationalisten electoraal voor de wind. Maar ook hier zaten er adders onder het gras: de persoonlijke populariteit van iemand als Gerard de Paep was tegelijk een sterkte en een zwakte. Elias beweerde later dat de Waaslandse kandidaten in feite totaal afzijdig stonden tegenover het VNV. In het Meetjesland was er het fenomeen van de familie De Lille, die hoe dan ook op afstand bleef van de partij. De rest van de provincie scoorde matig tot slecht. Zowel in de streek van Dendermonde als van Oudenaarde-Ronse waren de resultaten zwak. In het laatste geval kan men wijzen op de invloed

van de 'vindevogelisten' die steeds hoopten binnen de katholieke partij hun eisen waar te maken.

De polarisatie tussen links en rechts als belangrijkste resultaat bij de verkiezingen van juni 1936 vormde een belangrijke voedingsbodem voor de **Vlaamsche Concentratie**-gedachte. Na een mislukte start – het bondgenootschap tussen Rex en VNV van oktober 1936 en het beginselakkoord tussen het VNV en de **Katholieke Vlaamsche Volkspartij** van december leverden weinig concrete resultaten op – werd de Concentratie-idee in de aanloop tot de gemeenteraadsverkiezingen van 16 oktober 1938 terug uit de lade gehaald. Naast het Vlaamse aspect en het anticommunisme vormde de politieke opportuniteit hierbij evenzeer een belangrijke motivering. In vele gemeenten werden Concentratielijsten ingediend aangepast aan de lokale omstandigheden.

Leo Vindevogel streefde al langer naar een stevig rechts blok van katholieken, Rex, VNV en liberalen, maar had in Ronse en omgeving af te rekenen met dissidentie waardoor de socialisten de absolute meerderheid konden behalen. Meestal beperkte het akkoord zich tot VNV en KVV. Onder impuls van de katholieken Karel Jozef Van Risseghem en Luc Matthys, beiden (gewezen) provincieraadsleden, was er in Deinze reeds in 1932 een bestuursakkoord. Het kartel behaalde dan ook in 1938 de absolute meerderheid. In Lokeren waren notaris **Prosper Thuysbaert** (katholiek) en Stan de Bruyn (VNV) de architecten van de **Vlaamsche Concentratie**. Zij moesten er rekening houden met de sterkte van de groep katholieken rond Auguste Raemdonck (30 jaar burgemeester en 50 jaar volksvertegenwoordiger), die geen affiniteiten had met de V.B. In Lede werden twee van de drie VNV-verkozenen op de Concentratielijst (waaronder oudstrijder Jozef Cool) opgenomen in het schepencollege. Toch moet erop worden gewezen dat de katholieken op veel plaatsen intern verdeeld bleven over de samenwerking. Zo was het **Algemeen Christelijk Werk(nem)ersverbond** (ACW) er bepaald geen voorstander van. In Eeklo werd het kartel KVV-VNV vooral door advocaat Remi van Brandt (katholiek) verdedigd, terwijl het bestreden werd door de conservatieven onder leiding van industrieel Maurice Goethals (hij zal na de Tweede Wereldoorlog burgemeester benoemd worden). De katholieke partij deed er in elk geval geen goede zaak: voor het eerst sinds 1872 belandde ze in de oppositie.

Deelname van de Vlaams-nationalisten aan het provinciaal bestuur

Voor het eerst sinds het midden van de 19de eeuw verloren de katholieken hun meerderheid in de provincieraad na de verkiezingen van juni 1929. Zij behielden nog slechts 42 op de 90 zetels (min 6) en hadden de stemmen van een andere partij nodig om

de zes gedeputeerden te verkiezen. In de kranten werd gespeculeerd over mogelijke coalities. De liberale kranten hadden het over een akkoord tussen katholieken en Fronters. In de openingszitting zou de liberale kandidaat Van Impe trouwens verwijzen naar een artikel in 't *Getrouwe Maldegem*, het blad van De Lille, waarin sprake was over een dergelijke afspraak. Van Impe beweerde ook dat J.-B. Cooreman, katholiek gedeputeerde tussen 1899-1929 en herkozen als provincieraadslid, afzag van een nieuw mandaat omwille van zijn afwijzende houding tegenover de Fronters. *Het Volk* gaf diens leeftijd (73 jaar) als reden aan. *Vooruit* meende te weten dat er bij de katholieken twee stromingen waren: een die aansluiting zocht bij de liberalen om een antisocialistisch blok te vormen en een andere die toenadering zocht tot de Fronters. *Het Volk* daarentegen ontkende al deze geruchten ten stelligste: er waren zelfs geen onderhandelingen. Toch zijn er, zoals mag blijken uit wat volgt, heel wat aanwijzingen om aan te nemen dat er wel degelijk een geheim akkoord was. Met de impliciete steun van de Vlaams-nationalisten werd op 4 juli een 'minderheidsdeputatie' van vijf katholieken gevormd: ze behaalden alle vijf 42 stemmen, terwijl de zeven aanwezige Fronters (Oscar de Jonge was afwezig) zich onthielden. Maar bij de stemming over het zesde lid liep het mis. Twee katholieken onthielden zich waardoor E. Vandermeersch net geen meerderheid behaalde. Een van de nieuwe gedeputeerden was Paul van Steenberge, die in deze turbulente zitting verklaarde: "Het lot wil dat zij (de Vlaams-nationalisten) den toestand in handen hebben, zij zullen beslissen. Ze weten dat ze zich niet moeten wenden naar liberalen, noch socialisten." Hij zou na de Tweede Wereldoorlog door de socialisten zwaar op de korrel genomen worden voor zijn vermeende rol bij de totstandkoming van de coalitie met de Vlaams-nationalisten. Socialisten en liberalen hadden elk hun eigen kandidaat gesteund en de socialisten ijverden al langer voor de toepassing van het principe van de evenredige vertegenwoordiging, zowel wat de verkiezing van de deputatie als van het bureau betrof. Onmiddellijk na de verkiezing van de minderheidsdeputatie stelde de socialist August de Block (zelf kandidaat) een motie van wantrouwen. Die werd aangenomen – merkwaardig genoeg dankzij de steun van vier Vlaams-nationalisten – nadat de katholieken de zaal hadden verlaten. Op de zitting van 9 juli hield de Lokerse notaris Prosper Thuysbaert een zeer lang betoog waarin hij juridische bezwaren formuleerde tegen de motie van wantrouwen: de provincieraad kon een verkozen deputatie niet afkeuren zoals het parlement dat kon met een regering (de motie werd later inderdaad bij Koninklijk Besluit vernietigd). Dit pleidooi verwondert niet echt als men weet dat hij in 1938 te Lokeren de onderhandelingen voerde over een Concentratieijst tussen KVV en VNV. Maar hier-

mee was het einde van de politieke crisis nog niet in zicht. Uit protest trokken socialisten en liberalen hun vertegenwoordigers in het bureau, dat vlak voor de stemming over de deputatie was samengesteld, terug (zie verder). De liberale gouverneur A. de Kerchove de Dentergem, die in het verleden al geen blijk gaf van affiniteiten met de flaminganten, kon zich niet verzoenen met een deputatie die feitelijk de gevangene was van een groep Vlaams-nationalisten. Op 16 juli liet hij zich verkiezen tot provinciaal senator en nam ontslag als gouverneur. Hij werd opgevolgd door de Vlaamsgezinde liberaal Karel Weyler, benoemd op 25 juli 1929 (hij bleef gouverneur tot bij zijn overlijden in 1935). Weyler was een van de leden van de belangrijke Vlaamsgezinde groep binnen de Antwerpse liberale politieke familie. Bij Camille Huysmans ontlokten die gebeurtenissen het volgende commentaar: "Van gouverneur wordt de heer André de Kerchove de Denterghem nu senator. Van senator wordt Karel Weyler nu gouverneur. Beiden hebben hun posities geruild, niet omdat zij dat hebben gewild, maar omdat de Frontpartij hun partien heeft gespeeld" (Vooruit, 28 juli 1929). Het bestuursakkoord met de Fronters veroorzaakte ook het ontslag van baron Alfons Verwilghen. Hoewel hij op de zitting van 4 juli 1929 herkozen was als katholiek gedeputeerde (hij was dit al sedert 1901), bood hij in een brief van 24 januari 1931 zijn ontslag aan. Met het oog op de vorming van een 'nieuwe' deputatie had hij achter de schermen onderhandelingen gevoerd met de socialisten en die waren mislukt. Voor de zesde gedeputeerde was immers nog steeds geen oplossing gevonden, zodat de verkiezing telkens verdaagd werd. Uiteindelijk kwam dan toch een coalitie tussen katholieken en Vlaams-nationalisten tot stand. Op 30 januari 1931 werd de Vlaams-nationalist Gerard de Paep verkozen tot gedeputeerde. Het spreekt vanzelf dat het beleid hierdoor gekleurd werd. Zo bijvoorbeeld in juli 1931, toen er bij het hof van beroep te Gent een vacante plaats was voor een raadsheer. De provincieraad droeg de Vlaamsgezinde Louis van Bauwel voor. Het verfranste hof van beroep wees dit echter af.

Toen de katholieken bij de verkiezingen van december 1932 vier zetels wonnen (de Vlaams-nationalisten verloren er twee) werd het bestuursakkoord niet hernieuwd. Enkel in de provincie Antwerpen, waar de Vlaams-nationalisten nochtans het zwaarste verlies incasseerden, werd een bestuursakkoord gesloten met de katholieke partij. Na de triomf van de Vlaams-nationalisten bij de verkiezingen van juni 1936 werden in de provincies Antwerpen, West- en Oost-Vlaanderen bestuursakkoorden gesloten met de katholieke partij. Hendrik Borginon, voorzitter van de Landelijke Commissie voor Verkiezingsaangelegenheden van het Vlaamsch Nationaal Blok (VNB), leidde de onderhandelingen. In Oost-Vlaanderen hielden de

katholieken nog maar 37 zetels over, maar samen met de tien verkozenen van het VNB beschikten zij over een meerderheid. Gerard de Paep en Marcel de Ridder werden op 17 juni verkozen als gedeputeerden.

Het bureau van de provincieraad regelt een hoop praktische zaken en stelt onder meer de agenda van de raadszittingen op. Aanvankelijk telde het bureau enkel een voorzitter, een ondervoorzitter en een secretaris, maar het aantal functies werd steeds uitgebreid om ook andere fracties die daarom vroegen toe te laten vertegenwoordigers in het bureau op te nemen (liberalen in 1906; socialisten in 1921). Na het protest van liberalen en socialisten tegen de verkiezing van een minderheidsdeputatie werden zij in het bureau vervangen door twee Vlaams-nationalisten. Zo werden in 1931 Karel de Rop (als secretaris) en Karel L. de Bruyn (als quaestor) lid van het bureau. In 1936 verzilverden de Vlaams-nationalisten hun verkiezingssucces met drie mandaten in het bureau: Luc Matthys werd ondervoorzitter, Ignatius Mahy secretaris en Karel De Bruyn quaestor. Met het einde van de Tweede Wereldoorlog werden zij in hun functies geschorst, hun plaatsen werden ingenomen door liberalen en socialisten.

De bestuurscoalitie tussen katholieken en Vlaams-nationalisten in Oost-Vlaanderen zorgde dus voor een politieke aardverschuiving. Dat liet zich uiteraard merken bij de behandeling van de onderwerpen in de raad.

Naar een eentalige uitgave van de provinciale documenten (1930)

De wet van 31 juli 1921 op het taalgebruik in bestuurszaken verving de wet van 22 mei 1878 en hield onder meer de erkenning in van de eentaligheid van de Vlaamse provincies. Artikel 4 van die wet liet wel de mogelijkheid van **tweetaligheid** (ook in Vlaanderen) open bij de bekendmakingen aan het publiek. De flaminganten, die zoiets beschouwden als addertjes onder het gras, zouden pas in 1932 voldoening krijgen met de nieuwe wet op het taalgebruik in de administratie. Het is dus niet verwonderlijk dat in de tussenliggende jaren, toen Vlaams-nationalisten hun intrede deden in de Oost-Vlaamse provincieraad en de katholieke groep intern sterk verdeeld was, het feit dat in Oost-Vlaanderen de documenten van de provincieraad in het Frans én in het Nederlands gedrukt werden, aanleiding gaf tot discussies. Het was Paul van Steenberge (katholiek burgemeester van Ertvelde 1922-1929, die daar in 1922 een motie voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit liet stemmen) die op 11 december 1925 voorstelde de documenten van de provincieraad enkel nog in het Nederlands te drukken. Hij deed dit voorstel, dat op veel banken op gejuich werd onthaald, tijdens de begrotingsbesprekingen en wees op de bezuinigingen die dit zou meebrengen. Maar het was duidelijk

dat hij een principieel standpunt innam en een stellingname van de andere raadsleden wilde uitlokken. De tegenkanting kwam zoals verwacht uit de hoek van de Franstalige liberalen. Hoewel de provincieraad zijn voorstel aannam, constateerde van Steenberge twee jaar later dat zowel het *Bestuursmemoriaal* als het *Vertoog* nog steeds in beide talen gedrukt werden. Zijn ordemotie daaromtrent ontlokte aan de liberale gouverneur André de Kerchove de Denterghem de bitsige opmerking: "Het moet eens en vooral uit zijn met het taalvraagstuk." Alfons Verwilghen, katholiek gedeputeerde, wees erop dat beide documenten niet uitgingen van de Bestendige Deputatie, maar van de gouverneur. Die gouverneur stelde op 6 juli dat alle teksten in beide landstalen moesten worden gedrukt. Dit bleef zo tot 1930. Vanaf dan werden het *Vertoog* en het *Bestuursmemoriaal* in het Nederlands uitgegeven.

Het politieke en culturele leven weerspiegeld in de discussies van de provincieraad

Het ligt voor de hand dat de aanwezigheid van de Vlaams-nationalisten in de provincieraad en de Bestendige Deputatie doorklinkt bij de discussies rond de medewerking aan manifestaties rond 100 jaar België. Het door hen gecontesteerde krediet voor de Eeuwfeestcommissie werd uiteindelijk door de provincieraad van Oost-Vlaanderen goedgekeurd op 7 december 1929. De vraag was aanvankelijk verworpen omdat de oppositie weigerde de katholieke minderheid te steunen uit misnoegen over de samenstelling van de Bestendige Deputatie. De verkozenen van Vlaams-nationale partijen zorgden ervoor dat 'Vlaamsgevoelige' thema's in het interbellum regelmatig aan bod kwamen. Elk jaar was er wel een of ander Vlaams thema te bespreken: van de subsidies voor Het Vlaamsche Volkstooneel of de Nederlandse letterkunde, over het gebruik van de Nederlandse taal, de 11 juli-viering, de IJzerbedevaart tot amnestie. Naast hun electoraal succes konden zij dus ook hun stempel drukken op de politieke agenda. Hoe contradictorisch het ook klinkt, dit was gedeeltelijk te wijten aan de houding van de traditionele partijen, die onder druk kwamen te staan van de relatieve verkiezingssuccessen van de Vlaams-nationale partijen. Vooral de katholieken die steeds meer terrein verloren moesten, wilden zij aan de macht blijven, compromissen sluiten.

We behandelen als voorbeeld het amnestiedebat en de discussies rond de IJzerbedevaart.

Op de allerlaatste dag van de gewone zitting van 1926 stelde Karel de Rop voor "alle oud-strijders en politieke veroordeelden die nog in hechtenis zijn onmiddellijk in vrijheid te stellen". Hij verwees daarbij naar de oproep van verschillende provincieraden, gemeentebesturen en verenigingen om algemene amnestie te verlenen voor "politieke daden gepleegd onder den oorlog". Dit voorstel

kwam toen niet onverwachts. In de Kamer immers waren de besprekingen over wat later de zogenaamde Utdovingswet zou worden volop aan de gang.

De reactie uit conservatieve hoek bleef niet uit. Daarbij lieten zowel enkele katholieken als liberalen zich niet onbetuigd. Samen met gouverneur André de Kerchove, die ook bij andere gelegenheden niet onder stoelen of banken stak dat hij het moeilijk had met de Vlaamse eisen, meende Alfons Verwilghen (katholiek) dat deze zaak in het parlement behandeld diende te worden. Hij stelde een stemming voor over de principskwestie, omdat dit volgens hem geen zaak van provinciaal belang betrof. Maar de katholieken waren verdeeld over de kwestie. Zonder het activisme goed te keuren betuigde de katholiek Paul van Steenberge zijn steun aan het voorstel. Adiel Debeuckelaere wees erop dat een dergelijke motie in andere provincies (bedoelde hij hiermee West-Vlaanderen?) wél was goedgekeurd.

August Balthazar verklaarde dat de socialisten niet tegen amnestie waren; hij was trouwens een van de twee socialistische parlementsleden die in mei 1937 mee opstapten in de grote betoging voor amnestie te Brussel. Maar om dubbelzinnigheid te vermijden zouden ze toch de voorafgaandelijke kwestie stemmen. Zijn argument dat de Vlaams-nationalisten een andere inhoud gaven aan het begrip bleek later gegrond te zijn.

Uiteindelijk werd de kwestie aangenomen, waardoor meteen het voorstel van De Rop verviel. Toch is het duidelijk dat de partijtucht het bij die stemming niet haalde. Drie katholieken (Emile Rubbens uit Lede, Emiel Vandermeersch uit Oudenaarde en Jan van Garsse uit Moerbeke) en twee socialisten (Jozef de Graeve uit Gent en Emile Vergeylen uit Sint-Amandsberg) onthielden zich. In de Kamer en de Senaat werd over de amnestiekwestie eveneens verdeeld gestemd.

Een ander heet hangijzer dat voor hevige discussies zorgde was de IJzerbedevaart. Tijdens een buitengewone zitting in december 1929 stelde de katholiek Lodewijk Braeckman voor een toelage van 30.000 frank te schenken voor de jaarlijkse IJzerbedevaart in Diksmuide. Hoewel de vierde commissie die zich over de vraag had gebogen, een gunstig advies verstrekke, kwam er in de algemene vergadering veel protest van socialisten en liberalen. Zij maakten vooral bezwaren bij het unieke Vlaamse karakter van het gedenkteken, waarbij gewezen werd op de aanwezigheid van enkel maar "vlaggen met de zwarte Vlaamse leeuw". Het gelovige karakter van het memoriaal – er werd vaak verwezen naar het opschrift AVV-VVK – vormde de tweede struikelsteen. Uiteindelijk werd de toelage pas na hevige discussies aangenomen, waarbij de minderheidsdeputatie zwaar op de korrel werd genomen.

Belangrijk is dat het voorstel uitging van Braeckman en dus niet van een Vlaams-nationalist. Dat stond symbool voor de verschuiving die zich sedert het midden van de jaren 1920 binnen de katholieke fractie aan het voltrekken was. Geen enkele katholiek nam het woord om dit voorstel te verwerpen of ook maar af te zwakken. We mogen nochtans veronderstellen dat niet alle leden van de fractie hoog opliepen met het voorstel. Het was integendeel opnieuw Paul van Steenberge, op dat ogenblik kersvers gedeputeerde, die pleitte voor verzoening en de rechten van de Vlamingen verdedigde.

NA 1945

Terugkeer van Vlaamsgezinde partijen

De eerste naoorlogse verkiezingen verliepen nog volgens het algemeen enkelvoudig stemrecht voor mannen; het vrouwelijke deel van de bevolking kreeg pas stemrecht in 1948. Van 1949 tot en met 1991 vonden de verkiezingen voor het parlement en voor de diverse provincieraden op dezelfde dag plaats. Het wekt dan ook geen verbazing dat de resultaten van beide parallel lopen. Na haar hoogtepunt in 1950, boekte de CVP bij de provincieraadsverkiezingen in Oost-Vlaanderen langzaam maar zeker verlies. Toch bleef de Bestendige Deputatie tot 1965 homogeen katholiek. Nadat de CVP bij de verkiezingen van 1965 haar meerderheid verloor sloot zij een coalitie met de socialisten, die tot aan de verkiezingen van 1981 werd voortgezet. Daarna ruilde de CVP de SP voor de PVV. Na de stembusgang van 1994 werd de Bestendige Deputatie uitgebreid met een socialist. De CVP, die electoraal winst boekte, moest hier een zetel prijsgeven.

De Volksunie (VU) deed haar intrede in de Oost-Vlaamse provincieraad in 1961 met drie verkozenen: Jan Caudron werd verkozen voor het district Aalst, Abdon de Moor voor het district Gent en Omer van den Kerchove voor het district Deinze. De echte doorbraak kwam er in 1965, toen de Vlaams-nationale partij 11 van de 90 zetels veroverde. Onder hen Jan Seghers (district Temse), gewezen VNV-Kamerlid en tijdens de Tweede Wereldoorlog aangesteld als gedeputeerde. Een andere gewezen Oost-Vlaams VNV-gedeputeerde, de Beverse dokter Gerard de Paep, werd in 1965 voor de VU verkozen tot senator voor het arrondissement Dendermonde-Sint-Niklaas. Bij de volgende provincieraadsverkiezingen van 1968 boekte de partij voor de tweede maal op rij forse winst: ze klom van 11 naar 15 zetels. Paul van Grembergen begon op die manier zijn politieke carrière, die hij later op lokaal, nationaal en regionaal niveau voortzette. Parallel met de nationale terugval na de deelname aan de regering-Leo Tindemans en de aanloop tot het Egmontpact en Stuyvenbergakkoorden, viel de Volksunie bij de provincieraadsverkiezingen van 1978 terug van 15 naar 9 zetels. Maar het verlies werd bij de volgende stembusgang

VLAMINGEN ! uw stem is slechts VOLWAARDIG op VOLKSUNIE ! nr 5

WEES KONSEKWENT! STEM VOLKSUNIE OVER HEEL DE LIJN! AL ONZE KANDIDATEN ZIJN UW VERTROUWEN WAARD! WIJ STELLEN ZE U VOOR:

KAMER

LIJST AANGEVOERD DOOR
 Drs MAURITS COPPIETERS
 OUD-VERBONDSKOMMISSARIS V.V.K.S.
 OUD-VOORZITTER V.V.R.
 ONDERDIRECTEUR RIIKSHOGERE
 TECHNISCHE EN HANDELSCHOOL GENT
 LID V/D KULTUURRAAD VOOR VLAANDEREN
 STICHTER EN 1e VOORZITTER VAN DE
 JONGE GEZINNENAKTIE B.G.J.G.

2e Kandidaat en
 1e Plaatsvervanger

VERNIERS Jan
 Advocaat-Gemeenteraadlid
 St-Niklaas

3e Kandidaat

VAN DEN ABELE
 DE WILDE Yvette
 Lokeren

4e Kandidaat

Dr. LISAERDE AL
 Gemeenteraadlid
 St-Niklaas

5e Plaatsvervanger
 en 4e Senaat

VERHASSELT Rik
 Lokaal - Burgemeester
 Oud-Propagandist
 Bond Gr. en Jonge Oec.

2e Kandidaat Provincie
 3e Plaatsvervanger

JEGERS Alfred
 Beveeren-Waas
 Architect Gemeenteraadlid

4e Plaatsvervanger

VAN WOENSEL Albert
 Lic. Germ. Phil.
 St-Niklaas

4e Kandid. Provincie
 5e Plaatsvervanger

VAN DER KINDEREN Lode
 Kantonnier-Bazel

5e Plaatsvervanger

MAES Lode
 St-Niklaas - V.U. Alf.
 C.O.O. o/voorz. Vl. Krs.
 Apoterik

SENAAT

LIJST AANGEVOERD DOOR
 Dr Med. GERARD DE PAEP
 OUD-BESTENDIG AFGEVAARDIGDE
 ERE-VOORZITTER ALGEMEEN
 BOEREN SYNDICAAT
 CHIRURG BEVEREN

2e Kandidaat
 ROTE Leonard
 Vertegenwoordiger
 Wetteren

4e Kandidaat
 VAN HAYEN Emiel
 Dr. Crim., Phil., Geneesster, lid
 St. Niklaas - Oud. Burgem.

1e Plaatsvervanger
 Lijstbevoerder Provincie
 SEGHERS Jan
 Oud-Volksr. St. Niklaas

2e Plaatsvervanger
 DE PUS Catur
 Handelsreiziger
 Oudagene

5e Plaatsvervanger
 DE BELLE Achiel
 Waasmunster

6e Plaatsvervanger
 VAN DER KAMPEL Karel
 Trak. It. - Kampele

PROVINCIE

KIESDISTRIKT ST-NIKLAAS - LOKEREN

1e Kandidaat
 Drs BAETENS Rafail
 Lic. Ped. Wetenschappen
 Lokeren

2e Kandidaat
 DE JONGHE Willy
 Kadm. Kol. en Adm. Wet. - Eig.
 Waas. nederst. - St. Niklaas

3e Kandidaat
 VAN PETEGHEM Edg.
 Lokeren - Landbouwer
 Oud-Gemeenteraadlid

4e Kandidaat
 DE SMET Antoon
 Vlaamshandelaar
 Belsale

5e Kandidaat
 VAN DER ECKEN Joak
 Nijveraar
 Lokeren

6e Kandidaat
 ALDERWIJHELT Rafail
 Dr. Juris - Gemeenteraadlid
 St. Niklaas

3e Kandidaat
 MARIN Allons
 Sportpromotor

6e Kandidaat
 VAN VOSSEL Ghislain
 Melseke

7e Kandidaat
 DE PAEP Rafail
 Kruidke

KIESDISTRIKT ST-GILLIS - BEVEREN - TEMSE

Verkiezingsaffiche van de VU voor de wetgevende en provinciale verkiezingen van 1965 (arrondissement Sint-Niklaas). 1965 betekende de doorbraak van de VU in de provincieraad; haar zetelaantal steeg toen van 3 naar 11. (ADV.N)

meer dan goedgemaakt: de partij sleepte 17 mandaten in de wacht. Nooit tevoren had een Vlaams-nationale partij een dergelijk succes in Oost-Vlaanderen. Sindsdien ging het echter gestadig bergaf, met een historisch dieptepunt bij de laatste lokale verkiezingen in oktober 1994, toen de Volksunie er maar net in slaagde 2 zetels binnen te rijden. Iemand als Herman Burghgrave, die sinds 1971 onafgebroken in de provincieraad zetelde, werd niet herkozen. Ondertussen had ook het **Vlaams Blok** zijn deel van de electorale koek opgeëist. Op 24 november 1991 maakte die partij haar opgemerkte intrede (bij de eedaflegging rezen er incidenten rond de eed van "trouw aan de koning en de wetten van het Belgische volk") door meteen 8 zetels te behalen. Sedert 1994 is hun fractie (6 zetels) zelfs aanzienlijk groter dan die van de Volksunie. De terugval van die laatste partij werd nog versterkt door de overloperij naar andere partijen die hun deuren bij vernieuwingsoperaties wijd openzetten. In Oost-Vlaanderen maakte Johan Beke vlak voor de Europese verkiezingen van mei 1994 zijn overstap naar de **Vlaamse Liberalen en Democraten** bekend. Maar ondanks een even groot aantal voorkeurstemmen greep hij naast een zetel.

Het parallellisme met de parlementsverkiezingen is opvallend: de doorbraak in twee fasen (1965 en 1968), het verlies in 1978, de piek in 1981 en de gestadige terugval sedertdien. Belangrijk is dat de

Volksunie geen munt kon slaan uit haar sterke positie tussen 1965 en 1985. In tegenstelling tot de Vlaams-nationalisten in het interbellum, die electoraal toch minder zwaar doorwogen, slaagde de Volksunie er na 1945 niet in deel uit te maken van de Bestendige Deputatie.

Enkele aandachtspunten in de discussies in de provincieraad

Na 1945 kwamen nog slechts sporadisch gevoelige Vlaamse thema's ter discussie. Over een aantal belangrijke fasen in de V.B. (onder meer Leuven Vlaams en het Egmontpact) valt in de verslagen van de provincieraad geen spoor te bekennen. Het moeizame proces van de **staatshervorming** met zijn opeenvolgende fasen, waarop de provincieraadsleden geen greep hadden/hebben gaf af en toe aanleiding tot een motie. Zo sprak de provincieraad zich eind 1969 in een motie uit voor een ruime regionale decentralisatie. En in 1976 pleitte men er in een motie voor de provincies te betrekken bij de staatshervorming. Maar dergelijke moties hadden in de eerste plaats de bedoeling het debat voor de provincies in een goede richting te sturen, want op diverse momenten werd eraan gedacht ze een geringere rol toe te bedelen of ze zelfs af te schaffen. Met een specifiek Vlaamse reflex had dit allemaal weinig te maken. Het provinciaal niveau was, door zijn beperkte bevoegdheden en dito budget en ver-

gadermogelijkheden, ook niet de meest aangewezen plaats om dit te doen.

De weinige keren dat er toch Vlaamse thema's ter sprake kwamen, gaf dit geen aanleiding tot grote meningsverschillen. We nemen als voorbeeld het amnestiedebat, dat na 1945 (en meer bepaald na de intrede van de Volksunie) nog drie keer ter sprake kwam in de provincieraad.

In 1968 nam de provincieraad een motie aan betreffende "de algemene integratie van politieke misdrijven", begaan tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het voorstel ging uit van enkele christen-democratische raadsleden (de advocaat en hoogleraar Marcel Storme, op dat ogenblik voorzitter van de Vlaamse Conferentie der Balie te Gent, Gustaaf Deckers, advocaat in Melsele, Valère Onselaere, burgemeester te Grimmingen, Adelin Janssens, gemeenteraadslid te Sint-Gillis-Waas en Paul Magherman leraar te Lokeren), die oordeelden dat er 25 jaar na het einde van de Tweede Wereldoorlog werk gemaakt moest worden van clementiemaatregelen. Er gingen geen hevige discussies aan vooraf. Het is enigszins merkwaardig dat het initiatief hier toe kwam vanuit katholieke hoek, net nadat de Volksunie haar tweede grote verkiezingssucces boekte.

Eind 1989 kwam het initiatief wel uit Vlaams-nationalistische hoek, met name van Herman Burghgrave, VU-provincieraadslid van 1971 tot 1994. Een open brief, die ter ondertekening naast het aanwezigheidsregister lag en waarin de koning gevraagd werd of hij "de nodige invloed zou uitoefenen om de terzake bevoegde instanties ertoe aan te zetten de nog bestaande gevolgen van de repressie en epuratie definitief weg te werken", werd door meer dan eenderde van de aanwezige raadsleden ondertekend.

Naar aanleiding van de 50ste verjaardag van het einde van de Tweede Wereldoorlog kwam het amnestiedebat midden de jaren 1990 opnieuw nadrukkelijker naar voren. Op 17 augustus 1994 werd in de Oost-Vlaamse provincieraad een gezamenlijke motie goedgekeurd waarin op een oplossing van dit vraagstuk werd aangedrongen. Het oorspronkelijke voorstel dateerde reeds van juni van dat jaar en ging uit van VU-raadslid Rita Borremans. Tegen de afspraak in om er geen discussies aan te wijden in voltallige zitting (het betrof geen zaak van provinciaal belang), werd het thema echter door advocaat Piet van Eeckhaut (socialist) wel te berde gebracht. De socialistische fractie diende een amendement in waarin christen-democraten en liberalen zich beter konden vinden. Hevige woordenwisselingen kwamen er niet aan te pas, wel een boeiende discussie over de precieze inhoud van het begrip amnestie.

SLOTBEDENKINGEN

In de literatuur over de V.B. wordt het West-Vlaams particularisme veelvuldig aangehaald als

een belangrijke factor die de V.B. in haar geheel beïnvloedde. Het centrale uitgangspunt van dit artikel was dan ook de vraag of en in welke mate de V.B. op Oost-Vlaams grondgebied een specifieke identiteit vertoonde. Het antwoord daarop is eerder ontkennend.

Oost-Vlaanderen onderscheidde zich ten aanzien van de andere provincies misschien nog het meest door zijn verscheidenheid. Dat is eigenlijk niet zo verwonderlijk. De socio-economische context in de industriestad Gent, het landbouwcentrum Eeklo, het op de taalgrens liggende Ronse en het Aalsterse of het Land van Waas waren zo verschillend dat de plaatselijke voormannen tot andere recepten en ideeën kwamen. Overal werden eigen accenten gelegd, waarbij Oost-Vlaanderen geprangd zat tussen West-Vlaanderen en Antwerpen. Aan de westkant van de provincie was de familie De Lille actief aan beide zijden van de grens met West-Vlaanderen. De stedelijke structuur van Oost-Vlaanderen was evenwel niet te vergelijken met die van West-Vlaanderen. Het in de 19de eeuw sterk verpauperde Brugge was niet te vergelijken met het in dezelfde periode sterk geïndustrialiseerde Gent, waar het Vlaams-nationalisme numeriek nooit echt van de grond kwam. Het Land van Waas onderging dan weer de invloed van Antwerpen. Op organisatorisch vlak vormde de streek rond Aalst het belangrijkste centrum. Alle beproefde recepten (vakbond, perscentrale enzovoort) werden via de contacten tussen de leiders van daaruit overgeplant op andere regio's, ook buiten de grenzen van de provincie.

LITERATUUR: G. Baert, *Gedenkboek. De Vlaamse Conferentie der balie van Gent, 1873-1973*, 1974; – L. Stockman, '65-jaar Davidsfonds te Aalter', in *Appeltjes van het Meetjesland*, jg. 26 (1975), p. 193-201; – E. Boels, *Het Vlaamsch nationaal verbond in het arrondissement Gent-Eeklo (1932-1940)*, RUG, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1976; – B. de Cock, *Welig en Woelig Waasland. Kroniek 1930-1976*, 1976; – *Gedenkboek "Honderd jaar Davidsfonds Dendermonde"*, 1977; – B. van Rossem, *Het Vlaams Nationaal Verbond in het arrondissement Aalst, 1933-1940*, RUG, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1981; – R. d'Haese (red.), *De daensistische beweging. Daensmuseum en archief van de Vlaamse sociale strijd*, 1982; – R. van Cauwenberghe, *De doorbraak van de Christen democratie (1890-1932). Casus Ronse*, RUG, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1983; – K. de Winter, *Politieke strijd en instabiliteit in het arrondissement Aalst (1830-1940)*, RUG, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1983; – L. Collin, 'Antoine Stilleman (1832-1916) en de Vlaamse Studentenbeweging aan het Klein Seminarie te Sint-Niklaas 1860-1888', in *Annalen van de Oudheidkundige Kring van het Land van Waas*, jg. 86 (1983), p. 45-64; – G. van Landeghem, 'Het Davidsfonds Kruibeke 1933-1983', in *Heemkundige Kring Wissekerke, Bazel en omstreken*, jg. 9, nr. 4 (1984), p. 105-112; – S. de Lange, 'De taalgrens tussen Oost-Vlaanderen en Henegouwen. Een historisch overzicht en een momentopname een 20-tal jaren geleden (1966)', in H. Ryckeboer, J. Taeldeman, V.J. Vanacker (red.), *Hulde-album Prof. dr. Marcel Hoebeke, hem door vakgenoten, medewerkers en vrienden aangeboden bij zijn afscheid van de Rijksuniversiteit Gent*, 1985, p. 111-112; – A. Romeyns, *Politieke mobiliteit van V.N.V.-verkozenen in het arrondissement Aalst (1932-1961)*, RUG, onuitgegeven licentiaatsverhan-

deling, 1986; – P. Vergauwen, *De politieke vertegenwoordiging van de plattelandsbevolking van het arrondissement Gent-Eeklo 1900-1925*, RUG, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1986; – L. Dejonghe, Ronse, *Vlaams schiereiland. Kroniek van een taalstrijd*, 1986; – J. Versyck, 'Leo Vindevogel tegenover de Ronse, Belgische en Europese politiek', in *WT*, jg. 46, (1987), p. 99-119; – L. Wils, *Honderd jaar Vlaamse Beweging*, 3 dln., 1977-1985-1989; – G. Verschoore, *Het Vlaams Nationaal Verbond in het arrondissement Oudenaarde, 1933-1940*, RUG, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1989; – M. Bombeke, 'Het Nederlands in het stadsbestuur van Deinze vanaf de laatste jaren van het oud regime (Oostenrijkse Nederlanden) tot in 1932', in *Bijdragen tot de geschiedenis van de stad Deinze*, jg. 56 (1989), p. 39-57; – *Zevenhonderdvijftig jaar Eeklo*, 1990; – P. van Oyen, 'De Vlaamse Beweging te Sint-Niklaas 1900-1914', in *Annalen van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas*, jg. 93 (1990), p. 5-104; – L. Vandeweyer, 'Boudewijn Maes als Vlaams-nationalistisch politicus in het arrondissement Gent-Eeklo 1918-1933', in *WT*, jg. 49, nr. 4 (1990), p. 230-245; – N. van Campenhout en J. Blomme, 'Honderd jaar taaltoestanden in het Sint-Jozef-Klein Seminarie te Sint-Niklaas', in *Annalen van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas*, jg. 93 (1990), p. 329-333; – N. van Campenhout (red.), *Lokeren vroeger. Een huldeboek voor wijlen Eerwaarde Pater Dr. Vedastus Verstegen o.f.m. (1906-89)*, 1990; – O. Moens, *Verandering en continuïteit van het politiek personeel. Burgemeesters en schepenen in het arrondissement Dendermonde van 1938 tot 1947. Met een vergelijkende studie van de repressie en epuratie in België en Nederland*, RUG, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1990; – P. de Cock, *Een strenge plicht! De kamerverkiezingen in het arrondissement Dendermonde 1919-1939*, RUG, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1990; – D. Vanacker, *Het activistisch avontuur*, 1991; – B. de Cock, *Kroniek van Sint-Niklaas 1830-1919. Van revolutie tot oorlog. Van boerenstad tot nijverheidsstad*, 1991; – M. Cloet (red.), *Geschiedenis van het bisdom Gent (1559-1991). Vier eeuwen geschiedenis*, 1991; – A. Himpe, *De beweging in huis: Vlaamse huizen tijdens het Interbellum* (Bijdragen Museum van de Vlaamse Sociale Strijd, nr. 8, 1992); – D. van Gansbeke, *Het liberalisme in het arrondissement Oudenaarde van 1918 tot 1932*, RUG, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1992; – F.-J. Verdoodt, *De zaak Daens. Een priester tussen Kerk en christen-democratie*, 1993; – P. Laroy, *Aan de wieg van de Vlaamsche Beweging. De geschiedenis van het Willemsfonds in Eeklo en het Meetjesland*, 1993; – id., 'Een vergeten vereniging: het Willemsfonds te Aalter voor de Eerste Wereldoorlog', in *Land van Woestijne. Tijdschrift van de Heemkundige Kring "Arthur Verhoustraete"*, jg. 16 (1993), p. 3-19; – G. Afschrift, *Laarne, Moerbeke-Waas en Zelzate in Wereldoorlog II. Een comparatieve studie*, RUG, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1994; – B. de Wever, *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945*, 1994; – K. Smet, *Het socialisme in het arrondissement Aalst vanaf 1914 tot 1940*, RUG, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1994; – N. Lehoucq en T. Valcke, *De fonteinen van de Oranjeberg. Politiek-institutionele geschiedenis van de provincie Oost-Vlaanderen van 1830 tot nu*, 2 dln., 1993-1997.

ILLUSTRATIE(S), zie: Gent.

NICOLE LEHOUCQ EN TONY VALCKE